

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN
Julevsábmáj: Lill-Tove Paulsen

ÅHPADIDDJIJBAGÁDUS

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

JULEVSÁBMÁJ: MAY-JUDITH H. AMUNDSEN

VUONAJN 2

TIEBMÁGIRJJE 3.-4. KLÁSSAJ

JULEVSÁMEGIELLAJ

ČálliidLágádus

SISADNO

ÁVDDÁBÁHKO	4
1. MÁHTUDAKULME, AKTELASJ ÁRVUSTALLAM JA FÁGAJGASSKASASJ TIEMÁ.....	5
2. GÁVVÁ SISANOS, BARGGOVUOGIJS JA ÁHPADIMNÆVOJS	7
3. STRUKTUVRRA: ÁVDDÁBARGOV, ÁLGGOBARGOV JA MAŇŇEBARGOV JUOHKET	9
4. BIELES-BÆLLÁJ-BAGÁDUS	12
b. 3-4: Ávddábáhko ja oahppoulme	12
b. 5: Fierván	12
b. 6: Mujtá gus?	13
b. 7: Mij gærddop ja oahppap ádá bágojt	13
b. 8: Alfabehtta	16
b. 9: Luonddunammadusá	19
1. Bájkkenamá	19
b. 10: 2. Luonddunammadusá	20
b. 11: 3. Læjrrasajen	21
b. 12: 4. Læjrrasajen	22
5. Majt dahkap álggokávlán?	22
b. 13: 6. Vuossan	23
7. Mujna li	23
b. 14: 8. Makkár gárgadis la riekta?	24
b. 15-17: Álggokávlá nuorregátten	24
b. 18: 9. Láhkát ja tjállet	25
b. 19: Nuorregátten	26
b. 20: Nuorreguole	26
b. 21: 10. Nuorreguole	28
b. 22: Guollelávlla	28
b. 23: 11. Imálasj guole	29
b. 24: 12. Nuorreguole	29
b. 25: 13. Riekta vaj boasstot?	29
b. 26: Tjáhtjelátte	30
b. 27: 14. Tjáhtjelátte	31
b. 28: Skáltjo	32
b. 29: 15. Skáltjo	33
b. 30: 16. Nuorregátten	33
b. 31: 17. Nuorregátten	33
b. 32: 18. Návsste fierván	34
b. 33: 19. Fierván	34
b. 34: 20. Fierván	35
b. 35: 21. Njálmásaj hárrjidallam	36
b. 36: 22. Biktasa	36
b. 37: 23. Muv biktasa	36

b. 38: 24. Nuoren.....	37
b. 39: 25. Verba	37
b. 40: 26. Majt álggoscávlán barggap?	38
b. 41: 27. Gává	38
b. 42: Tálla 1-20	39
28. Tálla 1-20.....	39
b. 43: 29. Tálla 1-20	40
b. 44: 30. Tjállet.....	40
b. 45: Vahkkobieje ja kloahkka	41
b. 46-47: 31. Álggoscávláá tijnmaplánan.....	42
b. 47: 32. Siejnneavijssa	42
b. 48: 33. Oahppe álggoscávlán	43
b. 48: 34. Ma li gáván?	44
5. ÁLGGOBARGGO JA GIELLADÁJMA.....	45
Lávdagoaden.....	45
Dállit	46
Læjrrasajen	47
Vuossan.....	48
Luonndobálges	48
Biebbmo.....	49
Lávllaga ja stága	50
Sáme bájkkenamá	54
Nuorreguole.....	54
Sjatto ja giedjega	55
Muorje.....	56
Skáltjo.....	56
Fierván.....	57
Lávllom- ja subtsastallambáddá	59

Ávddábáhko

Áhpadiddjijbagádusájn *Várijn, vákkijn ja vuonajn* li 13 oase: akta oasse juohkka 12 oahppij girjjáj, ja akta [dábálasj oasse](#) mij la aktisaj divnajda. Juohkka 12 oahppij girjiin áhpadiddjijbagádusán ávddánbuktin álgon máhtudakmihtojt maj barggap juohkka girjen, ja makkár prinsihpa gulluji gá árvustalá oahppiit bargadattijn.

Máj oajvvadin aj dán dábálasj oasev lågå, danen gá danna li Ávkálasj diedo struktuvras, progresjåvnås ja sieradimes. Máj lin aj tjielggim pedagåvgålasj vuodoájádusájt *Várijn, vákkijn ja vuonajn*, ja gåktu sisadno ja barggovuoge VVV:an ållidi duov dáv oasev Máhttolåpptimis 2020.

letján sihtin nammadit dutke UiT Vuona arktalasj universitietas lij suor berustibme VVV:as dutkamprosjevta rijkajgasskasaj åtsådimprosjevta ICE baktu - Indigenous citizenship and education (Álggoálmuk, guojmmeviesátvuoha ja áhpadus) jagen 2019. Sijá bloggan máhtá låhkåt gá giehttu ja árvustalli oahppogirjiit: <https://site.uit.no/ice/blog/>.

Olmmaivággi, snjilltjamánno 2022

Edel Monsen

Toril B. Lyngstad

1. Máhtudakulme, aktelasj árvustallam ja fágajgasskasasj tiemá

Oahppijn 3. ja 4. klásson gejn la sámegiella nubbenigiellan, sámegiella 2, li máhtudakmihto 4. dáse milta. Oahppijn 3. ja 4. klásson gænna l sámegiella nubbenigiellan, sámegiella 3, de la luondulasj tjuovvot máhtudakmihtojt 1. dáse milta.

Máhtudakmihto ja aktelasj árvustallam gávnnuji Åhpaddusdirektoráhta næhttabelijn (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/kunnskapsloftet-samisk/>), valla válljim lip vuosedit máhtudakmihtojt ja árvustallambagádusájt sámegiellaj 2 ja sámegiellaj 3 guorralakkoj. Dáv dan diehti gá sámegiellajuohkusijn li álu sámegiella 2- ja sámegiella 3- oahppe, ja jáhkkep boahotá ávkken åhpaddijjda. Gávva vuoset ienemus oasse l sæmme sámegiellan 2 ja sámegiellan 3, valla vehi sieradusá alep rávkalvisáj giellatjehpuadahkaj oahppijda gænna l sámegiella 2.

SÁMEGIELLA 3	SÁMEGIELLA 2
<p>MÁHTUDAKULME 1. JAHKEDÁSE MANŃELA</p> <p>Åhpadasá ULME le oahppe galggá máhttet</p> <ul style="list-style-type: none"> • adnet bágojt ja moallánahkojt ietjas ja lahkabirrasa birra. • ságastallat gávva, tevstajs ja birrasijs • subtsastit ietjastit ja lahkabirrasijs • gulldalit ja sjuggelit barggat ávddånbuktemvuogij dagu juoiga, lávllaga, rálla, spela ja sámé subtsasa • stáhkát ja sjuggelit barggat giellajienaj, stávvalij, giellaelementaj ja ritmaj • láhkát tevstajt ja dajda respondierit • tjállet bágojt, gárgadisájt ja oanes tevstajt 	<p>MÁHTUDAKULME 4. JAHKEDÁSE MANŃELA</p> <p>Åhpadasá ULME le oahppe galggá máhttet</p> <ul style="list-style-type: none"> • adnet bágojt ja moallánahkojt ietjas árggabieje ja lahkabirrasa birra • ságastallat ja subtsastit vásádusáj ja ájggomusáj birra • gulldalit ja sjuggelit barggat tevstajt ja sámé subtsasij • láhkát tevstajt ja gávnnaat tjielgas diedojt tevstajt • tjállet oanes tevstajt ma diededi, subtsasti ja gatjádi • adnet tjielgas jiednadimev ja dádjadahte báhkosaájdimev
<p>AKTELASJ ÁRVUSTALLAM</p> <p>Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv gá</p> <ul style="list-style-type: none"> • gulldali, láhki ja bessi vuosedit sij tevstajt dádjadi • giellaj gæhttaladdat • hábbmit álkkes tevstajt ma guládalli <p>Åhpaddije galggá</p> <ul style="list-style-type: none"> • dilev láhtjet oahppijoassástemij ja arvusmahttet oahppamiellaj málsudahkes barggamvuogij baktu gánná oahppe bessi liehket dájmalattja, átsádit ja sjuggelit barggat • ságastallat oahppij ávddánime birra fágan • vaddet oahppijda máhttelisvuodav gæhttaladdat • vaddet oahppijda máhttelisvuodav bessat moalgget majt ietjasa mielas bukti, ja majt buorebut nahki gá ávddála bagádallat vaj vijdábut oahppi • hiebadit oahppamav vaj oahppe bessi bagádallamij milta oahppat sámástit 	<p>AKTELASJ ÁRVUSTALLAM</p> <p>Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv gá</p> <ul style="list-style-type: none"> • gulldali ja láhki tevstajt • vuorrolakkoj ságastalli ja diedojt lánudalli • hábbmiji álkkes tevstajt ma guládalli <p>Åhpaddije galggá</p> <ul style="list-style-type: none"> • dilev láhtjet oahppijoassástemij ja arvusmahttet oahppamiellaj málsudahkes barggamvuogij baktu gánná oahppe bessi liehket dájmalattja, átsádit ja sjuggelit barggat • ságastallat oahppij ávddánime birra fágan • vaddet oahppijda máhttelisvuodav gæhttaladdat • vaddet oahppijda máhttelisvuodav bessat moalgget majt ietjasa mielas bukti, ja majt buorebut nahki gá ávddála bagádallat vaj vijdábut oahppi • hiebadit oahppamav vaj oahppe bessi bagádallamij milta oahppat sámástit dábdos ja ádá guládallamdiijn.

VVV la vuododum nav vaj barggap sæmmi máhtudakmihtoj sihke *Várijn 2*, *Vákkijn 2* ja *Vuonajn 2*, valla sisadno I moattelágásj ja barggamvuoge málssu. Oahppe oadtju aj máhttelisvuodav válljit duov dáv gássjelisvuodav girjes girjjáj.

Mij la juo nammadum 7. kapihttalín dábálasj oasen åhpadiddjijbagádallamin, de la fágajgasskasattjat ájnas prinsihppa VVV:aj. Vuollelin vuoset gávva gáktu *Vuonajn 2* máhtta liehket vuodon gá barga divnainj gálmájn fágajgasskasasj tiemájn.

Vuonajn 1 ja Vuonajn 2	MAJT	GÁKTU
Álmmukvarresvuohhta ja iellemrijbadibme	a) vádtset luondon b) vuossa, biktasa ja dárbbaga c) vuododárbo d) bierggit luondon e) diehtet gánná la luondon f) sosiálalásj tjehpudagá g) identitiehtav nannit ja aktisasjvuoda dábdó	a) vádtset luondon, hárrjidallat jasska mannat, oassálasstet læjrraskávlán jali ietjá ålggoscávlájn b) manjen liehket vuossav tsåggát, guoddet vuossav, ietjasa dárbbagijt várajda válldet, adnet biktasijt ja dárbbagijt ma hiephi c) ságastit man ájnnasa biebmo li, oadtjot oadet ja rájnasvuohhta manoj nanna, oassálasstet ålggoscávlán, oadet iehtjádij siegen, hivsigahttet ålggon d) oahppat dáláv tsahkkidit ja gæhttalit vaj dálá ij játta, máhttet biebmojt basset allasísá, liehket várrógis ja ij vaháguvvat, oahppat biebmojt birra majt gávnnap nuoren ja fierván: guole, skálltjoielle, dákke ja dára e) sámegiel bájkkenamájt ja luonndonammadusájt adnet viehken vaj diedá gánná la, oahppat kártav láhkát f) stáhkát ja aktan barggat duojna dájna ålggon ja sinna klássalanján, gasskavuodav nuppij oahppij ja åhpadiddjij duon dán dájma baktu, giehtadallat persávnálasj ja praktihkalásj hástalusájt ja dábdójt, gatjádít viehkeve g) duosstat gielav adnet duon dán aktijvuodan: lávllot, stáhkát, láhkát, ságastallat, dramatiserit, gatjádallat, tjálllet, oahppat muhtem bájkálasj bájkkenamájt, duov dáv juogosbargov tjadádit ålggon ja sinna, oahppat kulturhistávráv ietjasa lahkusijn
Demokratijja ja guojmmeviesátvuohhta	a) sáme giela ja giellasuorge b) gájkásij riektá c) vuodoæládusá d) kulturmuojto ja bájkálasj árbbedábe e) mierredimoassálasstem ja ávdåsvásstádus	a) oahpástuvvat giellavalljudagájn sáme guovlojn bájkkenamájt ja bágoj ietjá giellasuorgij/sámegielaj tevstaj ja dahkamusáj baktu b) oahppat gájkásij riektás ja dajt prinsihpajt adnet gá la luondon, oahppat dálálmnjuolgadusájt c) ságastallat vuodnaguollimis, vantsas, návssstes, guollevædtsagijs ja gáktu guolli d) guossidit návssstev jali ietjá kulturmuojtojt ietjas lahkabirrasin, oahppat sáme bájkkenamájt ja adnet dajt e) stáhkát ja dádjadit álkkes njuolgadusájt aktandájman (samspill), gárvedit manojt ja dájmajt, oassálasstet dájmajn majt iehtjáda li gárvedam, válldet ávdåsvásstádusáv dahkamusájs juohkusin, vieledit njuolgadusájt ja iehtjádij vuonojt ålggon ja sinna
Guoddelis ávdånibme	a) birásdiedulasj b) biebmo lahkusis ja ietjá luonndoressursa c) ulmusj, giella, birás ja sebrudahka	a) rutsijt tjoagget, læjrrasajev rádijat, ij goadet bátsidísájt, válljit birásdiedulattjat, tjadádit bájkálasj birásdájmajt b) guollit, sláhkkit ja tjoallit, tjoahkkít dákkijt ja dárajt, oassálasstet álkkes biebmojda bájkálasj ålgoábnnasijs c) oahppat muhtem guolijs, tjáhtjeláttijs ja smáv iellijs fierván, ságastallat luonndo moattevuodajis ja bájkkenamájs, ja gáktu ulmusj, birás, giella ja sebrudahka vájkkudi nubbe nuppev

2. Gávva sisanos, barggovuogijs ja åhpadimnævojs

<p>Ulme ja tiebmåoase</p>	<p>Oahppamulme:</p> <ul style="list-style-type: none"> • máhttet subtsastit ma læjrrasajen gávnnuui • máhttet subtsastit ma li vuossan • máhttet sámegeiel bágojt: <i>guolle, ládde, návssste, vanntsá, skálltjo ja jille</i> • máhttet nammadit binnemusát gålmmå nuorreguole • máhttet nammadit binnemusát gålmmå tjáhtjelátte • máhttet nammadit binnemusát gålmmå tjerda skáltjojs • máhttet muhtem sáme luonndonammadusájt • máhttet muhtem sámegeiel bájkkenamájt • máhttet lávllagav <i>Guollevávlla</i> 	<p>Tiebmåoase:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alfabeihhta • Bájkkenamá • Biktasa • Dállit • Fierván • Læjrrasadj • Vuossan • Tálla • Luonndonammadusá • Nuorregátten • Nuorreguole • Tjáhtjeláttee • Sjatto • Skáltjo 	<p>Giellaohppa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • alfabeihhta • sámegeiel diftånja • habitiv • gatjålvisbågo • báhkoklássa: substantivja ja verba • giellasuorgij sieradusá • åjggemoallånahkko: vahkkobievje genitivjan ja kloahkka • tálla: vuodotålla ja rájddotålla
<p>Barggo-vuoge</p>	<p>Låhkåt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bágojt ja gårgadisájt • gåvvåtevstajt • årvvådusájt • låhkåmtevstajt • bagådusájt dahkamusåjda ja spelajda • tabellav: <i>Tijmmapládna</i> 	<p>Tjuorggat/båjnnit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • luonndonammadusájt • såtsov bágos gåvvåj • såtsov dárogeielbågos sámegeiel-båhkuj • juhtusijt ja låttijt, læjrrasajev • tjuorggat gåvvå bagådusåj milta • båjnnit gåvvå bagådusåj milta 	<p>Gulldalit ja sågastit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gatjådallat gatjålvisájt • vásstedit gatjålvisájt • sågastallat • subtsastit • vuosedit ietjas bargov • gulldalit bagådusåjt spelajn • gulldalit gå ihtjåda subtsastalli • gulldalit jieddnåslåhkåmav • gulldalit bagådusåjt • gulldalit lávllagijt • dramatiserit
	<p>Tjållet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bokståvajt ma gåhtu bágojs • bágojt ma gåhtu gårgadisåjs • bágojt ja gårgadisájt gåvvåjda • bájkkenamájt ja luonndonammadusájt • vásstådusájt gatjålvisåjda • gårgadisájt jårggålitt 	<p>Lávllaga ja gåritjiså:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Suga mađđåi</i> • <i>Guollevávlla</i> • <i>Golbma guolåža lávlla</i> 	<p>Ståhkusa ja praktihkålasj dahkamuså skåvlån:</p> <ul style="list-style-type: none"> • filmajt gæhttjåt • dahkat vuosådusåv sjattojs • duot dát báhkooahppam hárjijdalama • spellat bræhttaspelajt • spellat bingo • spellat memory • stasjåvnnååhpadibme • biebmajt russtit • oassålasstet lávllagijda ja ståhkamlávllagijda • dramatiserit
	<p>Oajvvaduså praktihkålasj dahkamusåjda/ålggobargojda ålggokåvlån</p> <ul style="list-style-type: none"> • lejrav dahkat ja dállit • biebmajt russtit • luonndobålges (natursti) • guollit svitjujn jali juvsujn • ståhkamdåjma, lávllaga ja dramå • muorjijt • sjattojt tjoahkkit • fiervån våttsatjit 		

<p>Duodde oahppam-nævo</p>	<p>Dábálasj tjuovvusa: Bagádusá Bingo, Bokstávva- ja báhkobingo Báhkokártá, alfabiehtta Lávlaga ja gáritjisá <i>Vuonajn 1-3</i> Subtsas: <i>Bárråmbåddå nuorregåtten</i> Báhkolissta: Læjrrasaje bargo ja dájma vuonan Báhkolissta: Kulturhistávrrå Báhkolissta: Luonddunamahusat Báhkolissta: Málestiit Vástáduskártá riehta-vaj-boasstot-dahkamusá Bagádus bingospelajda Bagádus labyrintspelajda Bagádus gaktu barggat báhkooahp-pamkártáj Bagádus gárgadisbudáldusájda Bagádus ságastallamkártájda</p> <p>Tjuovos Vuonajn 2: 1: Oajvvadus luonndobálggáj 2: Vástádusárkka luonndobálggáj 3: Fierván 4: Návsste 5: Budáldus 6: Báhkolisstaspella 6: Gærddádimdahkamus</p>	<p>Báhkooahppamkártá: Læjrrasadje nuorregåtten dárogiella-sámeigiella Vuossan 2, gávva-tæksta Ålggokávllå nuorregåtten, dárogiella-sámeigiella Nuorreguole 2, gávva-gávva Tjáhtjelåtte 2, gávva-tæksta Skáltjo 2, gávva-tæksta</p> <p>Bingo: Ålggokávllå nuorregåtten 2 Ålggokávllå nuorregåtten, ålgo-bingo 1-2 Nuorregåtten, nuorreguole, låtte, skáltjo ja luonndonammadusá</p> <p>Bræhtaspela: Læjrrasadje, lotto Ålggokávllå nuorregåtten 2 Nuorregåtten, nuorreguole, låtte, skáltjo ja luonndonammadusá</p> <p>Ságastallamkártá: Gatjålvisá</p> <p>Gárgadisbudáldusá: Fierván 2 Bájno 2 Várreskávllå nuorregåtten 2</p> <p>Tsibrunkártá: Bájno 2 Tálla 2 Nuorreguole 2 Tjáhtjelåtte 2 Ålggokávllå nuorregåtten 2</p>	<p>Báhkobáññkakártá: Ålggokávllå nuorregåtten 2 Nuorreguole 1-2 Tjáhtjelåtte 1-2 Skáltjo 1-2</p> <p>Plánsja: Alfabiehtta Dállit Tálla 0-10 Tálla 11-20 Tálla 10, 20 ... 100 Fierván Bájno Låvdagoaden årrot Låvdagoaden Ålggokávllån Nuorreguole Tjáhtjelåtte Sjatto nuorregåtten Skáltjo Stárffo</p>
-----------------------------------	--	---	--

3. Struktuvrra: ávddåbargov, ålggobargov ja mañnebargov juohket

Dán dábalasj oasen áhpadiddjijbagádusás (bs. kapihttal 9), definerijma da vihtta oase ma vierttiji vuodon ålggoscåvlån. Dánna sihtap tjalmosit dajt gålmmå åsijt gånna oahppamnævo li hiebadum vissa tiemájda ja áldardássáj, diedon ávddåbarggo, ålggobarggo ja mañnebarggo, ja sierraláhkáj bagádallat dijáv gudi galggabihtit barggat *Vuonajn 2*. girrijn. Mij sihtap vas dættodit, divna dá gávda li ájnna gå ájádala tjiegnalisáhpadimev.

ÁVDDÅBARGGO

Jus oahppe buoremus láhkáj galggi ávkev giellaáhpadimes luonden, de la ávddåbarggo ájnas skåvlån. Båktet duogåsmåhtudagáv la buorre ålggo. Buorre I aj oahppijt huomahahttet majt galggi oahppat. Átsådallam lip dát máhtta viehkedit sijáv mávtástuhttet áhpatjit, ja adjáj mujttet bágojt ja moallánagájt buorebut. Buorre ávddåbarggo vaddá vuodov vijdábut oahppat.

Vuojnnep gålmmå tijma dájma klåssaladnjadájma li binnemus majt gájbbedit ávddåbargos, valla dárbbu I ájn ienep tijmaj. Tijma e galga tjoahkkiduvvat avta bæjvváj, danen gå oahppe vierttiji oadtjot vuodjodit áhpadimev tijmaj gaskav, ja ávot aj sijdajn barggat.

Vuostasj biele *Vuonajn 2* girjen la gárvedibme ålggoscåvlláj. Válljim lip ij «mierkkit» vissa bielijt oahppijgirjen ávddåbargguj, danen gå ålggoscåvllå tjadáduvvá duon dán láhkáj sámij guovlojn: Muhtem skåvlåjn la ålggoscåvllå degu miján, ietjá skåvlå barggi aktan giellalåvggomij/giellaæjvvalimij, ja iehtjádijn li moadda oanep ålggoscåvlå, lahkke- jali ållesbiejvijt, ålles skåvllåjagev.

Gå mij Olmmáivákke skåvlån lip mierredam tjadådit ålggoscåvlåv vallak gå skåvllå ålggá, de ij la miján nav assto ávddåbargguj: Ep boade guhkebu gå 7. bælláj ávddål gå galggap klåssalanjáv sirddet ålgus. Állu buoremus la guhkebu barggat jus hiehpá. Máhttelis la, jus ehpit ávvånis galga ålggoscåvlåv moadda biejeve, valla farra smáv ekskursjåvnåjt, de máhttebihtit barggat duojna dájna tiemåjn *Vuonajn 2* girjen nav gåktu didjij hiehpá, ja praktihkalasj dájmaj barggat ålggoscåvlån dahkamusáj gaskav.

ÅLGGOBARGGO

Ålggobargujn miejnnip praktihkalasj dahkamusájt ja gielladåjmajt ålggoskåvlån. 5. kapihttalín dán bagádusán gávna oajvvadusájt dåjmajda ma hiehpi *Vuonajn 1* og *Vuonajn 2*. Dån gávna aj oajvvadusájt gåktu máhtá gárvedit ja tjadádit dájtt dåjmajt vaj buoremus láhkáj máhtta ávkkit gielav ålggoskåvlån. Válldám lip manjen buojkulvisájt bágojs ja moallánagájs ma máhtti boahitet ávkken.

Mujte válldet kamerav fáron ja juohket ávdåsvásstádusáv gávvitjit divna dåjmajt, danen gå ietjat gávva aj máhtti liehket ájnnasa manjebargos.

MANJEBARGGO

Manjebargujn miejnnip dav majt oahppe barggi ålggodåjmaj manjela. Manjebarggo I duola degu organiserit ja systematiserit vásádusájt ja átsådallamijt majt oahppe li luondon barggam, ja hárrjidallat bágojt ja moallánagájt majt li oahppam. Sæmmiláhkáj gå ájggeadno ávddåbarggug tjanáduvvá ålggoskåvllå rámmafaktåvråjda, de la aj manjebarggug sæmme.

Vájku makkár rammefaktor, de la *Vuonajn 2* dagádum vaj oahppe oadtju máhttelisvuodav barggat divna tiemáj ma li ávddånbuttedum álgon. Makkár dásen galggi duo dá dahkamusá tjoavdeduvvat, mierreda dán gut la åhpadiddje. Ælla sierra bieles «mierkkidum» manjebarggug. Diedon dånkki aj barggat tevstaj ja dahkamusáj girjen juska ehpet la læhkám ålggoskåvlån, jali barggam divna tiemáj sámegeiellaj ålggon. Diedon de vierttibihetit snivva barggat duoj dáj oasseásij, danen gå oahppiijn ælla nav moadda referánsstjoakke majt lidjin ietján adnám jus lidjin oadtjot gielav adnet praktihkalattjat.

Dav juohkkahasj dádjat, gå oahppe li barggam tiemájn ávddåbargon jali madi li ålggon barggam, de giehebut dádjadi manjebargon. Álkkep dádjadit dav mij la oahpes, ja manná ruvábute ienni gå dat mij la ádå ja gássjel.

Divna tijmajt manjebarggug ij dånkki biedjat avta jali guovte bæjvváj, danen gå oahppe dárbahe ájgev gárvedit tijmaj gaskav, ja diedon aj sijdan barggat vaj oahppi buoremus láhkáj. Máhttelis la lahkke jali álles biejev manjebarggug ålggoskåvllåbiejvij/tiebmbiejvij manjela, valla hæhttu aj vuorffit tijmajt boahitet vahkojda. Mijá skåvlån barggap *Vuonajn 2* girrijn álles tjavtjav, ja de tjadádit akti vas gidáj.

Jus lihpit sjattojt vákkes válldám, de máhttebihtit sjattoj systematiserit maŋneborgon, ja dahkat vuosádusáv jali minifloráv. Adnit sáme ja dáro sjattoj namájt. Dát la buorre ájgge gærddot dav majt li oahppam sjattoj birra vákken. Majt mujtti oahppe álggokávlás? Adnit sjaddoplánsjajt, *Giedjega vákken* ja *Urttasa ja ietjá sjatto vákken*, ja floráv viehkken. Dát la dahkamus mij gasskadásen vas boahdá ienep sjattoj.

Duodjuhambargo ábnnasijs majt lihpit luondon tjoaggám, li vuogas dájma maŋneborggij. Dánna l dássju fantasijja mij ganugahtá. Dánna gávna muhtem inspirasjavnáv: <http://www.pinterest.com>

Vijdábut barggit dahkamusáj girjen, dájmaj, gávva- ja báhko-báhkkakártáj, báhkoahppamkártáj ja spelaj ma gulluji.

Sarre l moattejakkásasj biesta mij gullu danjásfamilljaj. Álmukdálkudimen li sarijt adnám moatteláhkáj, ja duola degu alla varrasáhkára vuosstij, sláhtjusa, moattelágásj tjalmmevájvij ja sáhkárskihpudagá vuosstij. Gálldo: <https://www.rolv.no> Gávva: Toril B. Lyngstad

4. Bieles-bælláj-bagádus

b. 3-4: Ávddábáhko ja oahppoulme

Tjadáda ávddábágov ja mihtojt oahppij siegen. Ságestihtit majt oahppe galggi oahppat, ja majt mihto merkahi. Tjieggi juohkka ulmev, ja buvte buojkulvisájt. Oahppe máhtti nágin minuhta vuostasj tijmas oahpástuvvat girjijn.

Jus dijá skávlá ij álles *Vuonajn 2* girjijn galga barggat, de viertti åhpadiddje válljit dajt ulmijt ma hiehpi dán oahppejuohkusij. Ájnas la oahppe berusti jur majna galggi barggat ja oahppat.

Ságastit gáváj birra ávddábielen ja 4. bielen. Dibde oahppijt unnánasj filosoferit daj birra majt vuojnni. Gåktu jáhkki mannam la oahppij Olmmáivákke ålgnoskåvlån nuoren?

ULME: OAHPE GALGGI

- dádjadit majt galggi oahppat
- ájttsat ja berustahttjåt tiemás

b. 5: Fierván

Tjuorgas 5. bielen la degu «uksa goavkkot» ja máhttá viehken aktiviserit oahppij duogásjmåhtov. Gávån vuojnnep návstev, vantsav ja stárfov fierván. Muhtem oahppe dal dábddi gávås, juogu dal gå lidjin váttstajime fiervájt mánájgården, skåvlån jali familja siegen. Ihkap vil ájttsi gávå baktu sij máhtti juojddá tiemás, ja dat dábddu sij rijbadi ja háljidi ienebu oahppat. Valla moattes oahppijs, aj sij gudi merragåttijn årru, ælla goassak læhkám návstijn. Sidjij la dát amás bájkke ja ådå majt vierttiji dábddåt. Asstit ságastallat gávås jus la dárbbu. Dat sæmme tjuorgas la *Vuoajn 1* girjen.

Gáváj baktu ihkap ájttsi sij juo máhtti juojddá tiemá birra, ja dábddi sij rijbadi ja háljidi ienebu oahppat. Dibde oahppijt ságastallat gávås, guovtes ja guovtes.

Buorre jus åhpadiddje váttstasj klåssalanján madi gulldaladdá oahppijt, ja viehkedit danna gånå l dárbbu, ja duodastit majt oahppe juo máhtti jus juorruli. Mijå åtsådallama vuosedi oahppe lijkkuji barggat guovtes ja guovtes aktan, danen gå ij la nav «várålasj» sámåstit gå libå guovtes, ienni gå sturåp juohkusin.

ULMME: OAHPE GALGGI

- båktet ietjas duogåsjmåhtudagáv

Dan láhkáj la álkkep aktiviserit ienep oahppijt. Ja oahppe oadtju «hárjjidallat» ávdås tjoahkkájgiessebit aktisasj juohkusin.

Ságastallit majt vuojnnebihtit gávån. Aloda oahppijt subtsastittjat guhtik vuorov. Muhtem oahppe soajtti máhtti ájnegis substantijvajt, madi iehtjáda vásstedi álles gárgadisáj. Áhpaddidje máhtta viehkedit oahppijt álkkes gárgadisáj álgon, nav gá buojkulvis:

Fierván la ...
Gávån la ...
Gávån vuojnáv ...

Ájggeguovddelis substantijva: *guolle, ládde, skávle, návssste, giergge, stárffo, jielle, giedde, ájro, vanntsa, viermme, kávvil, nássteráppes, bákteskálltjo, merra, fiervvá, guollekása, ullárádje, fáhtsa, návsssteuksa*

Ájggeguovddelis gárgadisá:

Gávån la russjikis návssste. Gávån li skávle. Vanntsa l návsssten. Nássteráppes la fierván. Mån vuojnáv guolijt, giergijt ja ájrojt. Tjáppa dálkke le. Návsssteuksa l rabás.

b. 6: Mujtá gus?

Da oahppe gudi li barggam VVV girjijn ávdådála, dábddi moaddá bágo dán bielen. Makkár bágojt bukti? Ájádus dájna bielijn la vuosedit oahppijda sij juo máhtti muhtem bágojt sámegiellaj. Gábtjå 7. bielev árkajn mij tjiehká «fasihtav», ja dibde oahppijt aktan biedjat bágojt tjuorggasijda.

ULMME: OAHPE GALGGI

- bákter ietjas duogásjmáhtudagáv

b. 7: Mij gærddop ja oahppap ádá bágojt

7. bielen girjen gávna báhkolistav gávåj majt oahppe vierttiji oahppat madi barggi Vuonajn 2 girjijn. Da li dagádum vaj oahppe álkket vuojnni majt galggi oahppat, ja dat bielle máhtta liehket «báhkolissta» dárboj milta. Bágo li juogedum gálmå oasse tiebmá: *læjrrasajen, vuossan* ja *fierván*. Hiehpa buoragit oahppijda vaddet sijddabargov vaj oadtju hárjjidallat mierredum bágojt dán bielen. Dánna viertti æjgádjijt mávtástuhttet mánáj hárjjidalátjit. Juoge báhkoahppamav oahppamájggáj, ja máhtsa dán bælláj dárboj milta.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat ádá bágojt
- hárjjidallat bágojt jienadit riekta

Divna bágo 7. bielen gávnnuži báhkobáŋŋkakárttán. Ane báhkobáŋŋkakártájt gá áhpada ádá bágojt. Vuoseda avtav kártáv ájgen ja gatjáda: *Mij la dát?* jali *Ma li dá?* Gærdo bágojt jus oahppe e máhte dajt, ja dibde oahppijt javllat duv milta. Bieja kártájt táblo rabddaj madi barggabihtit. Áhpadiddje iesj mierret galla, ja makkár báhkobáŋŋkakártáj galggi barggat juohkka tijma.

Bágojt majt li oahppe aktisasj juohkusin oahppam, máhtta sæjnnáj biedjat «*mij máhttep*»-kárttán, madi da ietjá kártá majt e máhte, vuorkkiduvvi boahnte tijmmaj. Sijddabarggon máhtti hárrjiddallat muhtem bágojt ma ælla ájn siejnen.

Oahppe lijkkuji dáv báhkooahppam vuogev. Dát sjaddá aktisasj-barggo gánná juohkkahasj juohkusin máhtta oassálasstet vaj oadtju ienemusáv kártájs «*mij máhttep*» háren. Juohkka tijma li ádá kártá siejnen. Gærddut kártájt duolla dálla

Jus vállji barggat báhkobáŋŋkakártáj dán láhkáj, de la aj buorre máhttelisvuohta hárrjiddallat tállajt 10:j jali 20:j sámegeiellaj. Lágá kártájt «*mij máhttep*» háren ja kártájt majt oahppe e rat máhte. Áhpadiddje máhtta láhkát tjavgga oahppij siegen, jali dibddet ádá oahppev gæhttalit juohkka bále. Ságastihtit gánná li ienemus kártá - siejnen jali táblon. Gallá kártá li siejnen ja tábllorabdan, rievddá ihkap tijmas tijmmaj.

Báhkobáŋŋkakártájt máhtá aj dájmajn adnet:

1. Mån dárbehav ...

Áhpadiddje moalget juojddá majt oahppe viertti dájdajit ja állit gárgadisáv báhkobáŋŋkakártáj gá viedtjá siejnes. Áhpadiddje máhtta vuosedit rubmahijn danna gánná hiehpá, buojkulvis vuosedit sán galmmá, gávas, jnv. Oahppe máhtti viedtjat avtav jali ienep kártájt.

Buojkulvisgárgadisá:

- *Mån galgav dállit, ja dárbehav ...* (muora, risse, biesse, árrangierge)
- *Mån ájgov oadet, ja dárbehav ...* (lávtagoahnte, gábmá, oademvuossa)
- *Uddni harvvá, ja dárbehav ...* (rássjojáhka)
- *Mån goalov, ja dárbehav ...* (gahper, fáhtsa, hullogænsis, hullobávsá, guobá, skuova)
- *Mån lav nælggomin, ja dárbehav ...* (niesste, lájbbe, sjokoláda, márfte)
- *Mån ájgov oaggot nuoren, ja dárbehav ...* (svitjov, gádjomvestav, vantsav)

Dánna lip válljim biedjat dajt ájggeguovddelis bágojt nomina-tijvvaj. Ájnnasamos oahppijda dán dásen la vuosedit báhko-boanndudagáv, ja hárrjiddallat adnet bágojt gárgadisájn. Áhpadiddje iesj mierret man stuor dættov galggá biedjat kasisjda

dánna. Jus oahppe li dan rájen, de dáhkki fokuserit riehta kasusijt dán hárrjiddallamin.

2. Viehkamdiktáhtta

Viehkamdiktáhttav tjadát stafæhttan, ja suohtas láhkáj diktáhttav dahkat. Dát vehi gájbbet produserit njálmáhattat, valla dádjadit gulldalit mierret vijmak báhtusav. Jus áhpadiddje sihtá barggat báhkobáŋŋkakártáj duolla dálla, de máhtta viehkamdiktáhtta tjadáduvvat moaddi tiebmáájge.

Áhpadiddje dahká listav nummarij bágoj majt la válljim, ja listav nummarij linnjaj gási bágojt tjálá. Oahppe juogeduvvi juohkusijda, ja galggi gálmma oahppe juohka juohkusin: *orakel*, *sáhkaguodde* ja *tjálle*. Orakel ja sáhkaguodde tjuodtjoba goabbák bielen lanján. Orakel oadtju báhkolistav mij la vuodo viehkamdiktáhttaj, ja ij viertti vuosedit dav sáhkaguoddáj. Gá stafæhtta álggá, de álggá sáhkaguodde orakelin.

Orakel láhká vuostasj bágov listas sáhkaguoddáj, guhti viertti gulldalit snivva. Gá sáhkaguodde galggá dav bágov vaddet, de viehká sán tjálle lusi ja javllá bágov. Tjálle gulldal ja tjállá dav bágov ietjas lisstaj. Gá vuostasj vuorro l gærggam, de álggá vas ádásis ádá bágujn, ja nav joarkká doajmma desik divna orakela bágo li jávsádam tjálláj. Maŋŋutjissaj buohtastahti tjállij lista, ja de mierreduvvá vuojtte ájge ja vigij milta. Dánna viertti áhpadiddje jiermijn árvustallat makkár ja galla vige máhtti jus galggá dáhkkiduvvat. Orakelij rálla ælla nav lássáda ja ij gájbbeda gulldalit. Dáv máhtta ávkkít differensierimijn gá rálla juogeduvvi.

3. Viedtjat ja tjállet

Dán dájman barggi oahppe báhkoboanndudagáj ja hárrjiddalli tjállet. Vállji báhkobáŋŋkakártáj ja bárdó duosi dási klássaladnjaj, ja oahppe galggi viedtjat avtav kártáv, tjállemgirjjáj tjállet bágov sámegeillaj ja dárogeillaj nav tjáppagit majt máhtti, ja de vat biedjat kártáv «sadjáj» ja viedtjat vas ádá kártáv.

4. Báhkooahppamkártá Vuossan ja Álggokávllá fierván

Barggit báhkooahppamkártáj *Vuossan* ja *Álggokávllá fierván* bágoj ienebut hárrjiddalli. Báhkooahppamkártá gávnnuji guovte hábmáj, akta kárttásæhtta dássju gáváj, ja nubbe kárttásæhtta gávva- ja tækstakártáj. [Dánna](#) gávna gáktu barga.

5. Spellat bræhttaspelev Álggokávllá fierván

Spellit *Álggokávllá fierván* ja hárrjiddallit bágoj ienebu. [Dánna](#) gávna gáktu barga. Spelav máhtá adnet poasstan stasjávnná-áhpádimen.

6. Spellat Báhkolisstaspelav

Oahppe máhtti barggat báhkolisstaspelajn vaj bágoj ienebut hárrjiddalli. Oahppe oadtju barggat báhkomáhtudagájn ja duollatjállemijn, ja hárrjiddallat gárgadisájt dahkat. Juohkka oahppe dárba jtalmanav, bliántav ja vásstádusárvkav duodden dahkamusárvkaj. Dahkamusárvkav ja vásstádusárvkav gávna [dánna](#).

Spelajt ja kártájt máhtá adnet poasstan stasjávnnááhpádimen. Gehtja ienep diedoht 25. bielen.

b. 8: Alfabehtta

Gatsosta alfabehttaplánsjav ja/jali bokstávvakártájt ja introduseri/gærdo bokstávajt. Tjále nágin bágov sámegiel bokstávajtáblluj, ja dibde muhtem oahppiht gæhttjalit válljit sáme bokstávajt. Hárrjiddallit jienadit.

Ságastihtit sáme- ja dáro alfabehtas, ja mij la sieradus. Hiehpá aj gærddot ma li vokála, diftánja ja konsonánta. Oahppe gudi dábdđi dáro alfabehtav, máhtti gávnnat makkár bokstáva li dáro alfabehtan, ja ma e gávnnu sáme alfabehtan, diedon da bokstáva ma li sierralágátja sáme alfabehtan.

Oahppe máhtti gæhttjalit gávnnat makkár bokstáva dárogiel alfabehtan li, ma ælla sáme alfabehtan. Muhtem bokstáva li muodugattja, valla dajn li sierralágásj jiena. Julevsáme alfabehtan li 24 bokstáva, 17 konsonánta ja 7 vokála. Guokta bokstáva e gávnnu dáro alfabehtan: *Áá* ja *Nŋ*, madi bokstáva *Qq*, *Ww*, *Xx*, *Yy* ja *Øø* e gávnnu julevsáme alfabehtan.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Tjuolldet bágojt maŋŋálakkoj alfabehtalattjat

Bágo girjen 7. bielen ælla tjuolldedum maŋŋálakkoj alfabehtalattjat. Nahká gus juogos aktan alfabetiserit bágojt juohkka oassetiemám? Ane báhkobáŋŋkakártájt dán bargon. Bieja kártájt tábllorabddaj, jali dæhppoda dajt táblluj maŋenagi gá oahppe oajvvadi gási bágo galggi. Oahppe aktan mierredi gáktu alfabetiseriji.

Oassetiemán *Læjrrasajen* galggi dá bágo buojkulvissan tjáleduvvat náv alfabehtalattjat: *báhti* - *biesse* - *dállå* - *giergge* - *lávda-goahte* - *muora* - *stihka* - *vuossan*. Oassetiemán *Vuossan* li moadda bágo, ja danen la buorre tjoavdos dánna tjuolldet avtav linjav ájgen.

ULME: OAHPE GALGGI

- gærddot sáme alfabehtav ja sáme giellajienajt
- dábdđat diftánjajt sámegiellaj

Tjuolldemdahkamusáv máhtti aj guovtes ja guovtes jali juogos aktan barggat, gávvá báhkolissta vuodon. Kopieri 7. bielev oahppijda (A4-jali A3-stuorru dahkan), ja biesskedit avtav linjav ja bágov ájgen.

Ietján máhtti oahppe ietja biesskedit. Maŋŋela galggi oahppe tjuolldet bágojt juohkka linjan alfabehtalattjat. Gå åhpadiddje l gæhttjam jus bágo li riehta maŋŋalakkoj, de máhtti oahppe maŋŋutjissaj dajt lijmmiit tjállemgirjjáj jali árkkaj.

2. Bokstávvakártá

Mij lip dahkam bokstávvakártájt sáme alfabehttaj, kártájt gávna [dánna](#). Dáj kártájt baktu máhtti oahppe bokstávaj hárrjiddallat. Sij máhtti aj kártájt adnet gá «tjállli» bágojt, valla buorre l tjállet ja laminerit inep sehtajt bokstávvakártájs.

3. Spædtjomstâhkam

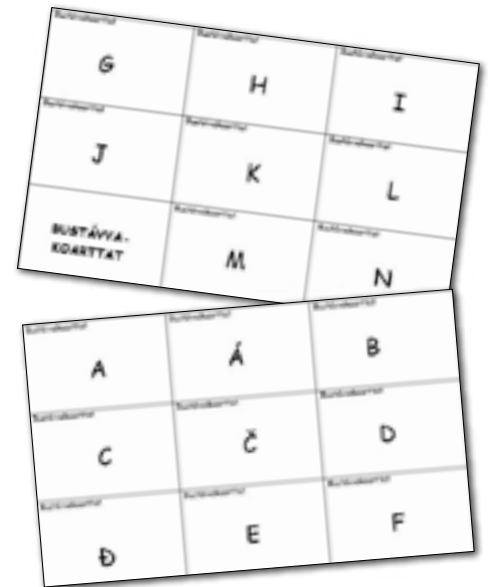
Bokstávvakártájt majt lip dahkam, máhttebihtit aj adnet spædtjomstâhkamin. Åhpadiddje oassálasstá aktan oahppij, ja divna galggi spædtjot rytma avtabále. ULME l spædtjot gá sáme alfabehtav tjadádi, mujttet jienadit sáme bokstávajt/giellajienajt. Åhpadiddje ja oahppe oadtju kártájt dássju sáme bokstávaj, ja tjâhkkidi biráldahkan guolbbáj bokstávajn/bokstávaj gieda ávdân. Bokstávvakártá gávnnuji dánna. Jus ælla álos juohkusin, de oadtju muhtema inep gá avtav bokstávvakártáv. Buorre jus sáme alfabiehta l tjalmij ávdân desik oahppe máhtti alfabehtav.

Divna vuostak tsábbmi buolvajt goappátjij giedaj, ja de spædtju vas giedajt. Vijdábut galggi divna læggŋit oalges bielggetjuvdev oalge badjel, ja sæmmi bále javllat bokstávav A. Maŋŋela vas divna tsábbmi buolvajt goappátjij giedaj ja de spædtju giedaj, ja åhpadiddje javllá bokstávav Á gá divnajn li oalges bielggetjuvde ålgij badjel. Oahppe gænna l Á bokstávva ietjas ávdân, joarkká bokstávajn B, sihtá javllat dát oahppe galggá javllat makkár bokstávva boahhá Á maŋŋela. Gå la oahppe javllam bokstávav D, de galggá dát oahppe gænna l D joarkket sæmmi-láhkáj. Nav spædtju divna álles stuhkusa tjadá. Juohkka bále gá la sáme bokstávva/giellajiedna, galggá sán gænna l dat kárttá ietjas guoran, javllat divna bokstávaj, tjabu dav boahhte sáme bokstávav, gá ietjá oahppe válldá.

Åhpadiddje doarjju jus la gássjelis oahppijda mujttet sáme bokstávajt.

4. Bokstávvaohppamspela

Sáme almmudagájn gávnnuji duot dát bræhttaspella, bokstávva-oahppam-/alfabehttaspela . Dajt máhttá diŋŋgut Kárásjågå girjålasjuoda guovdátjis jali girjealmmudagájs.

5. Lávllot *Alfabiehttalávllagav*

Mij lip dahkam sáme versjåvnåv Vuona alfabiehttalávllagis tjuojalvissaj *Twinkle, twinkle, littlestar*. Alfabiehttalávllagav gávna [dǻnna](http://www.barne-sanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html). Dån linkan gávna tjuojalvisáv: <http://www.barne-sanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html>

6. Spellat *Hangman*

Hangman la spella guovte jali ienep oahppijda. Guovtes ja guovtes spellaba aktan, páhper ja bliánnta viehkken, ja jus ålles juogos aktan spelli, de tábluj tjuorggat.

Akta oahppe vállji bågov gåvvim báhkolistas 7. bielen girjen, ja då iehtjåda oajvvadi bokstávajt vaj gåvnadi makkår båkko I. Båkko majt galggi månnat, vuosedi såtsoj rájdon, ja juohkka bokstávva gullu avta bokstávvej dan båkkuj. Gå oahppe guhti moannå oajvvat avtav bokstávav båkkuj, de tjåleduvvá dát bokstávva divna riehta sajijda. Jus oajvvadum bokstávva ij gåvnnu bågøn, de tjuorggi «rubmaha oassáj». Spella I vássám gå oahppe gut la månnam tjoavddám la ålles bågøv, jali gå tjuorggam la «ålles» ulmutjav.

Ihkap buorre I tjålestít bokstávajt ma nammaduvvi, valle e bågøn gåvnnu. Dan låkáj la giehppe vuojnnet makkår bokstáva li nammadum, ja oahppe máhtti ålles ájgev ådå bokstávajt oajvva-dít.

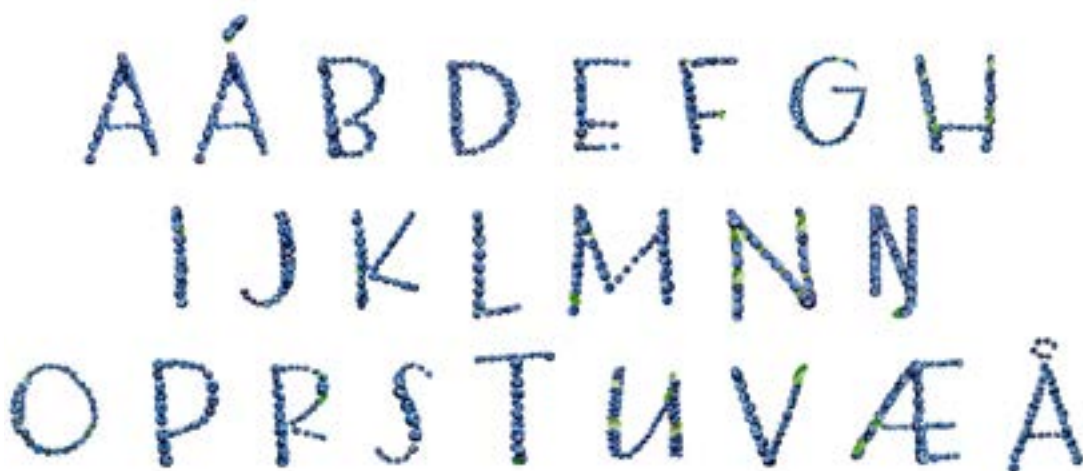
Digitåla ressursa

www.ovttas.no gåvnnuji appa majt máhtti adnet gå hárjjidalli alfabiehtajn.

<https://ovttas.no/nb/node/16823>

<https://ovttas.no/nb/node/27113>

<https://ovttas.no/nb/node/27110>

Såme alfabiehtav máhttå juohkka sajen oahppat. Gåvvå: TjålliidLågådus

b. 9: Luonddunammadusá
1. Bájkkenamá

Ihkap la buorre álgget dahkamusájn ja ganugit bajelttjállagin *Luonndonammadusá*. Ma li luonndonammadusá? Tjieggi bágov ja buvte buojkulvisájt. Máhtti gus oahppe muhtem bágojt ma duobddágav tjieggi? Ságasta gánná oahppe árru. Ihkap árru miehtse jali gártje lahka, jalgan, dieván jali nuorregáten? Moadda sáme bájkkenamájn li luonndonammadusá. Mij lip válljim guhtta luonndonammadusá ma li dábálatja sáme bájkkenamájn: *fiervá, mearra, vuotna, johka, gorži* og *várri*.

1. dahkamusán galggi oahppe tjället listav sáme bájkkenamá. Dahkamusán máhtti sijddabarggon jus li guovlon gánná gávnnuji moadda sáme bájkkenamá. Oahppe máhtti viehkev gatjádít æjgádijs, áhkojs ja ádjájs jali iehtjádijs gejt dábdi. Skávlán máhtti oahppe aktan listav dahkat jali álkkes kártav ietjas bájkes. Kárttaj máhtti tjället namájt majt li oahppam/majt máhtti. Jus áro bájken gánná li nágin jali e ávvánis gávnnu sáme bájkkenamá, de áhpadidje iesj vállji muhtem dábálasj sáme bájkkenamájt majt sihtá oahppe galggi oahppat. Tjieggi bájkkenamáj sisanov. Buojkulvis: *Hierggejåhkå* | biejadum tjoahkkáj bágoj *hiergge – rein* ja *jåhkå – elv*.

Buorre jus oahppe oadtju imájdallat manen ja gáktu sáme bájkkenamá li oadtjum dav namáv. Jus gávnnuji subtsasa tjanádum duon dán bájkkenammaj, de máhttá dajt subtsastit oahppijda. Dá subtsasa nanniji berustimev áhpatjit, ja álkkep la bájkkenamájt mujttet.

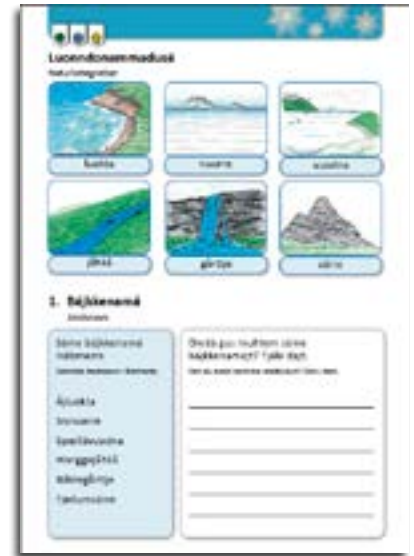
Bájkke Olmmáivággi Gáivuona suohkanin la ietjas «sjivnnjedim-jahtto», dav dánna gávna: <https://nordligefolk.no/sjosamene/fortellinger-sagn-og-myter/eventyret-om-olmmai/>

Luonndonammadusá ja sáme bájkkenamá li ájggeguovddelisá divna gálmma **fágajgasskasaj tiemájda**. Ságasta oahppij madi doalvo sijáv filosoferitjit dán badjel. Buojkulvissan máhttá nammadit, jus luonndonammadusájt ja bájkkenamájt máhttá, de la álkkep (*álmukvarresvuohta ja iellemrijbadibme*). Sáme bájkkenamá duodasti aj ulmuttij aktivitehtajt ájgij tjadá, ja danen la ájnas oasse mijá kulturárbes (*demokratija ja guojmmeviesátvuohta*).

Sæmmi bále máhtti namá aj vuosedit gáváv gáktu ulmusj, birás, giella ja sebrudahka nubbe nuppev vájkkudi (*guoddelis ávddå-nibme*). Duodden máhttep nammadit, moadda sáme bájkkenamá «jårggåluvvin» dárogiellaj mij bádi dájduhttempolitihkas, ja de soajttin sjaddat imálasj jali «boasto» namá ma ællim dádjadahte, bájkev iehtájduhttin jali árbbedábev.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat muhtem ájnas luonndonammadusájt
- oahppat muhtem sáme bájkkenamájt ietjas bájkes
- ságastallat fágajgasskasaj tiemájs

Ja de máhtta nammadit Hjemmeluft Altan mij la álgos gáhtjodum Jiepmaluokta (*jiepmá* - selunge). Dárogiel namma sjattaj gáktu merrasame javllin dav namáv (gehtja aj <https://www.nrk.no/sap-mi/bongo--dumskap-og-uvitenhet-a-ikke-kunne-samiske-steds-navn-1.13626271>).

b. 10: 2. Luonddunammadusá

► a)

a)-dahkamusán galggi oahppe áhtsát 6 luonndonammadusá 10. bieles. Sij mierkkiji bágojt majt gávnni ja tjállli dajt ruktuj oalgesebelláj. Dahkamus máhtta liehket gássjel oahppijda gænna li láchkám- ja tjállemgássjelisvuoda, máhtti tjället bágojt, valla e dárbaaha áhtsát bágojt bokstávamájven. Tjállemvuogev gávnni tjuorggasijn 9. bielen.

J	N	O	K	L	I	T	F
Å	S	V	U	O	D	N	A
H	O	Á	N	L	E	I	K
K	Æ	R	U	U	M	P	T
Å	G	R	O	O	M	F	H
F	Á	E	R	K	V	Á	L
N	G	Å	R	T	T	J	E
Á	B	J	E	A	O	S	Æ

► b)

b)-dahkamusán galggi gávnnat dajt sáme ja dáro gárgadisájt ma gulluji aktan.

ULME: OAHPE GALGGI

- dábddát muhtem guovdásj luonndonammadusájt
- láchkát ja dádjadit álkkes gárgadisájt

Galla luonndonammadusá li dán gávvn? Tjáppa giessebiejvve lij Ulisuollun Ivguvuonan. Gávvná: Edel Monsen

b. 11: 3. Læjrrasajen

Dán dahkamusán galggi oahppe állit gárgadisálgoj a)-dahkamusán ja/jali produserit sierra gárgadisájt b)-dahkamusán. Gærdo dájt bágojt báhkobáŋŋkakártájs dán tiebmáj, ja ietjá bágojt majt oahppe dárbaŋi, duola degu biktasa ja bájno, ávddála gá barggagáhti. Máhtá vuosedit muhtem buojkulvisájt táblon:

- Læjrrasajen la dállå.*
- Læjrrasajen la ruodná vuossa.*
- Læjrrasajen la lãvdagoahte/tjubuk.*
- Læjrrasajen li muora.*

Oahppe gávnni viehkeŋ gávŋvå báhkolistan 7. bielen. Tjadáhtit dahkamusájt aktan.

Gå læjrrasadje I vuodon tiebmán, de la luondulasj válldet maŋen divna gálmma fágaŋgasskasasj tiemájt: Máhtteŋ gus teltav tsaggat ja læjrrasajev dahkat vájku gási? Diededa oahppiŋt gájjká-sij riektás, ja rievtesvuodajt ja vælggogisvuodajt gá lip luondon. Gájjkásij riektá guosská *demokratijaj ja guojmmeviesátvuohtaj ja guoddelis vddãnibmáj*. Javllá duola degu: mij ep galga guodet luonnduj bátsidisájt. Majt subtsas praktihkalattjat? Ienebu gájjká-sij riektás gávna dáŋna: <https://norskfriluftsliv.no/hva-er-alle-mannsretten>.

Hiehpá aj sãgastit oahppiŋ åtsådallamijs gãktu I årrot teltan ja/jali lãvdagoaden. Mij la buorre, ja mij la hásstalus? Manen nav ålos ålggon «årru», ålggon ådi, ålggon málesti ja ålggon bãrri? Dãŋna lip giehtadallam goalmát fágaŋgasskasasj tiemáv, *ãlmmukvarresvuohta ja iellemrijbadibme*. Ietján máhtta dán birra sãgastit ålggon læjrrasajen.

Oajvvadus gãktu vijdãbut barggat:

1. Lãvdagoaden

Jus sihtá ienebu barggat tiemájn Læjrrasadje ávddãl joark-keŋ girjiŋ, de oajvvadiŋ *Muv gãvvãbãhkogirjev* 34. ja 35. bielen. Dã biele li buoraga vuoduj báhkobivdon ja báhkooahppamiŋ, sãgastallamiŋ ja tjãllemiŋ, ja inspirasjãvnnãŋ tjuorg-gat jali bájnnit ietjasa gãvãjt. (Helander, Liisa: *Mu govvasãt-negirji*. Sámi oahpahusrãđđi 1997)

2. Spellat lotto

Spellat lotto *Læjrrasadje* vaj ienebu hãrjjidalá bágoj. Juohkka oahppen la plãhtta gãvãj. Jus galggi vuoŋttet spelav, de la ájnas gãvnnat biehkijt ma hiehpá ietjasa plãhttaj, ja dievddet dav vuostak. Spella gãvnnu [dãŋna](#).

ULME: OAHPPPE GALGGI

- tjadnat tjoahkkãj bágojt ja gãvãjt
- tjãllet álkkes bágojt sãmegiellaj
- máhttet subtsastit ma læjrrasajen gãvnnuji
- adnet bájnojt ja bágojt biktasijda
- sãgastallat fágaŋgasskasasj tiemáj

3. Spellat bingo Álggokávlå fiervån

Dibde oahppijt spellat bingo *Álggokávlå fiervån*, buorre Doajmma I báhkooahppamij. [Dánna](#) gávna gáktu barga

4. Spellat bræhttaspelav Álggokávlå fiervån

Spellat bræhttaspelav *Álggokávlå fiervån* la buorre aktivi-tiehtta vaj bágoj ienebut hárijjidalli. [Dánna](#) gávna gáktu barga.

5. Tsibrunkártå Álggokávlån fiervån

Tsibrunkártå *Álggokávlå fiervån* li ávkálattja vaj bágoj iene-but hárijjidalli. Tjáleda ja lamineri kártåjt. Oahppe máhtti mierkkit riehta bágojt bivtastsibrunij, jali tussjajn majt dáhkki sihkkot. [Dánna](#) gávna tsibrunkártåjt.

6. Gárgadisbudáldus Álggokávlå fiervån

Gárgadisbudáldus *Álggokávlå nuorregátten* hiehpá buoragit barggat bágoj ja moallánagáj tjanádum dán oassetiebmej. Gárgadisájt gávna [dánna](#).

7. Budáldus

Oahppe máhtti barggat duodde dahkamusájn majt lip gáhttjum *Budáldus*. Dahkamusáv máhtta moatteláhkáj adnet duon dán Vuonajn tiemán. Budáldusáv ja oajvvadásáv gávna [dánna](#).

b. 12:

4. Læjrrasajen

5. Majt dahkap álggokávlån?

4. dahkamusán galggi oahppe gávnnat makkár tjállemvuoge li ruvtojn riehta. Oahppe hættuji dábddåt gáktu sáme bokstáva jienadi, ja de oanegattjat tjadádit sáme alfabehtav máhtta liehket buorre álgadimviehke. Áhpadiddje vierti árvustallat jus oahppe galggi tjoavddet dahkamusáv aktu, jali guovtes ja guovtes, jali jus galggi barggat aktisasj juohkusin.

5. dahkamusán galggi oahppe tjadnat riehta gárgadisáv riehta tjuorggasij.

Verba tsaggat, juhkat, bárrát, suhkat ja stáhkát báhti vas manjela girjen.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat bágojt riehta tjället
- gærddot sáme bokstávajt
- láhkát ja dádjadit álkkes gárgadisájt
- tjadnat tevstav gávváj

b. 13: **6. Vuossan**
7. Mujna li

Gå oahppe ja æjgáda páhkkiji vuossav bæjvvásav manádit jali idjadittjat, de li állu biktasa ja dárbbaga ma galggi manjen. Duoden dajda masi l állu dárbbu, de álu válldet manjen ietján aj mij dahká manov vaj buorebut vuorbástuvvap. Buorre l jus oahppe juo árrat dádjadi mij la ájnas vuossaj tsággát.

Gå ságastip vuossa birra ja gáktu l liehket mannamin, de lip vas fágajgasskasaj tiemá *álmukvarresvuolta ja iellemrijbadime* baktu. Jus buohttu dálkkáj gá la nuoren jali miehtsen, de la buorre lijgebiktasijt ja biebmajt vaj bierrgi.

Ságastallit majt vierttip válldet manjen vuossaj. Adnit báhko-báhngakártájt ja ihkap gávájt 7. bielen doarjjan. Soajttá muhtem oahppe máhtti ietjá bágojt gá dáj? Bárdo kártájt táblo rabddaj, ja dibde oahppijt guhtik vuorov viedtjat avtav jali ienep kártájt, ja subtsastit majt sij manjen válldi, jali majt máhtti vuossaj tsággát.

Áhpadiddje náv gatját: *Mij la duv vuossan?* jali *Ma li duv vuossan?*

Jus hiehpá, de máhtta tjadádit/gærddot habitijvav sámegeilan. Habitijvva l dánna oassegárgadis mij tjelggi sujna gænna l juoga:

- *Mujna l ... – Jeg har (en)*
- *Mujna li ... – Jeg har (flere)*

Gærdo gárgadisáv dárogiellaj vuostasj bálijt gá buvtá gatjálvisáv, ja mañáj gá la dárbbu.

Oahppe máhtti vásstedit avtajn bágujn jali náv:

- *Mujna l/li...*
- *Muv vuossan la/li alek ...*

Mañgela gá la buktám buojkulvisájt tábluj, máhtti oahppe barggat aktu tjálalasj dahkamusáj. 6. dahkamusán galggi oahppe tjállet bágojt dajs majt vuojnni vuossan. 7. dahkamusán galggi juogu: a) állit gárgadisájt, jali b) dahkat ietjasa gárgadisájt. Sij gudi sihti, máhtti goappátjij dahkamusáj barggat. Viehkke duollatjállemij gávnni 7. bielen.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Muv vuossa

Oahppe máhtti tjuorggat ja bájnnet dajt majt sihti vuossaj. Gá li gærggam, de máhtti vuosedit ietjasa tjuorggasav nuppijda, ja subtsastit majt li válldám.

- *Mujna l/li ...*
- *Muv vuossan la/li ...*

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat habitijvav vaj dádjadi adnet báhkosájdimev
- máhttet subtsastit ma li ietjas vuossan
- ságastallat **fágajgasskasaj tiemás** *álmukvarresvuolta ja iellemrijbadime*
- hárijidallat dádjadit ja vásstedit álkkes gatjálvisájt
- tjállet álkkes gárgadisájt sámegeillaj

2. Báhkooahppamkárta Vuossan

Barggit báhkooahppamkárta Vuossan vaj bágoj ienebut hárijidalli. Báhkooahppamkárta gávnnuđi guovten hábmáj, akta kárttásæhtta dássju gáváj, ja nubbe gávva- ja tæksta-kártađ. [Dánna](#) gávna gáktu barga.

b. 14: 8. Makkár gárgadis la riektá?

Áhpadiddje viertti árvustallat jus dát la dahkamus majna oahppe galggi barggat aktu jali guovtes ja guovtes. Oahppe galggi gárgadisáđt ja gávájđt aktij tjálllet.

Sij e dárbaha álles sámeđieltevtáđt dáđđadit gá galggi gávnnat tevtáđt ja gávájđt ma aktij gulluđi, nuoges jus dábdđi muhtem bágođt ja moallánagáđt majna ávddála li barggam dán girjen. Tjadáđit dahkamusáđv aktan. Dáđđadi gus gárgadisáđt juohkka oassetiemán, ja makkár gávva hiehpá?

ULME: OAHPE GALGGI

- ávdedit ietjas láhkámdáđđadusáđv
- láhkát ja dáđđadit álkkes gárgadisáđt
- gávnnat tevtáđt ja gávájđt ma aktan gulluđi

b. 15-17: Álggokávllá nuorregáttan

Láhkámtevtá *Álggokávllá nuorregáttan* gávnnuđi gálmma gássjelisvuoda dássáđ, valla oajvvesisadno l sáemmi. Tjadáđihtit ruodná tevtáđv aktan. Dan maŋŋela máhtti oahppe aktan áhpadiddjijn válljit dásev (báđnnokávdáv) dan tækstáđt majt galggi aktu láhkát. Gá aktan tevtáđv tjadáđihpit, de máhtta adnet muhtem báhkobáŋŋkakártađt ma hiehpí. Dát máhtta liehket visuála doarjjan ma gávviđi áđnas bágođt tevtáđn.

Ruodná tæksta l álkkes tæksta majt ienemusá máhtti láhkát viehke dagi. Alek tæksta l hásstalusáđ. Visská tæksta l dajda oahppiđda gudi li gievra fáhkaj. Aloda oahppiđt álu adnet báhkolistáđv tækstáđt/tevtáđđa. Máhtá adnet báhkobáŋŋkakártađt doarjjan.

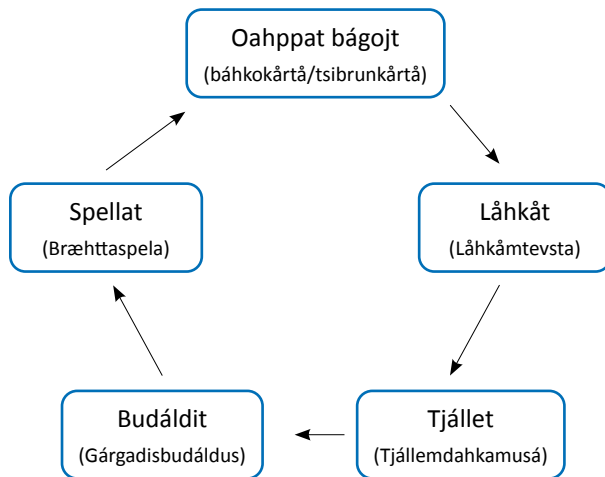
Jus tjadáđihpit **stasjávnnááhpádušáđv**, de máhtti láhkámtevtáđv bargo liehket oassen stasjávnnáđs. Aktan tjálllemdahkamusáđ girjijjn, pč'an jali tjálllemgirjijjn, barggat báhkooahppamkártađt, gárgadis-budáđdušáđ, tsibrunkártađt ja speláđ, li buorre máhttelisvuoda oadđtđot sámeđieltijmáđt ma varierijđ ja maj vuorbástuvvi.

ULME: OAHPE GALGGI

- ávdedit ietjas láhkámtehpudagáđv ja láhkámdáđđadusáđv
- láhkát ja dáđđadit tevtáđt sisanov
- gávnnat tjelgas dieđođt tevtáđt

b. 18: 9. Láhkát ja tjállet

Dát dahkamus la juogedum gálmá oassáj ma hiehpi dan gálmá dásáj láhkámtevstan *Álggoskávlá nuorregátten*.

Oahppijn gænna l ruodná tæksta ietjas dásen, máhtti barggat dahkamusáj 1-4. Dahkamusáj 5-7 máhtti da oahppe barggat gudi li láhkám alek ja visská tevstajt, madi dahkamusá 8-9 li dajda oahppijda gudi li alek ja visská tevstajt láhkám. Dáv dahkamusáv máhtti aj PC'ajn vásstedit.

Tjoavdos:

1. *Álggoskávlá l nuorregátten.*
2. *Sofie vuossan li márfe, niesste, sjokoláda, nijbbe, biktasa ja oademvuossa.*
3. *Suohtas la stáhkát fierván, javllá Marielle.*
4. *Riek tjáppa tjaktjadálkke l.*
5. *Helga lijkku márfev bárrát.*
6. *Hávard lijkku oaggot.*
7. *Læjrrasadje l gietten.*
8. *Aksel la álu váren áhtjes fáron.*
9. *Sån agev gávnna fijna skáltjojt.*

ULME: OAHPE GALGGI

- gæhttjalit báhkomahtudagáv
- ávdedit ietjas láhkámtehpudagáv ja láhkámdájdusáv
- tjállet bágojt, gárgadisájt ja áni tevstajt

9. LÁHKÁT JA TJÁLLET
100 spjállet

Láhkát tevsta: *Álggoskávlá nuorregátten* ja áhtjes fáron.

1. Dáhtes láhkát ma gálmá. Vástele láhkát gálmá. Áhtjes fáron ma gálmá.

2. Álggoskávlá l nuorregátten.

3. Suohtas la stáhkát fierván, javllá Marielle.

Vástele láhkát gálmá. Áhtjes fáron.

4. Áhtjes fáron ma gálmá?

5. Áhtjes fáron ma gálmá?

6. Áhtjes fáron ma gálmá?

Vástele láhkát gálmá. Áhtjes fáron.

7. Áhtjes fáron ma gálmá?

8. Áhtjes fáron ma gálmá?

9. Áhtjes fáron ma gálmá?

b. 19: Nuorregátten

Dát oanedum gávvréportássja I ålggoskávllás nuorregátten. Buorre ålgo gá galga ságastit majt li vásedam ålggoskávllå-biejvijt/tiebmbiejvij. Ságastihit majt lihpit barggam ålggoskávllån, makkár sáme bágojt ja moallånagájt li oahppam, ja goassa dajt dâhkki adnet.

Gávvréportássja máhttá aj minsstarin jus muhtem oahppe galggi barggat 30. dahkamusájn.

Boahhtsujt giesseguohtomin merragátten vuojnne duolla dálla. Gávvré: Edel Monsen

ULME: OAHPE GALGGI

- duosstot, dádjadit ja adnet bágojt ja moalkedimijt majt li oahppam *Vuonajn 2* girje baktu
- låhkåt ja dádjadit ålkkes gárgadisájt
- ságastallat gávvré, tevstajs ja birrusijs
- ságastallat ja subtsastit ietjas vásádusájs

b. 20: Nuorreguole

Ságastihit makkár guolleslája nuoren gávnnuji. Oahppe máhtti ihkap juo muhtem namájt sámegiellaj? Vuoseda guolleplánsjav oahppijda, ihkap dábdde bielev *Vuonajn 1* girjes. Juvsov gâhttju aj ripsjik. Dánna hiehpá ságastit giellasuorgij sieradusájt ja giellavalljudagás sáme guovlon, ja de lip fágajgasskasaj tiemá *demokratijja ja guojmmeviesátvuoda* baktu.

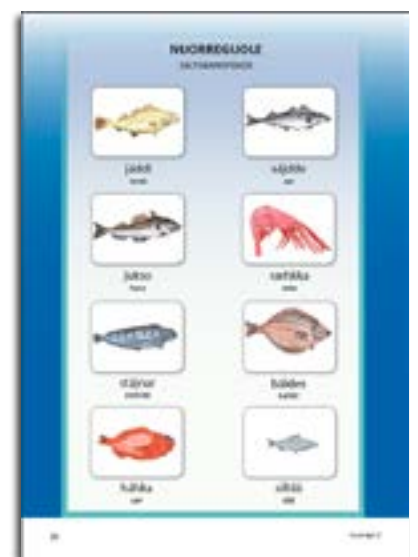
Gærddot/oahpástuvvat nuorreguolij ja namájt sámegiellaj. Javla guolij namájt oahppijda ja dibde sijáv gærddot. Makkár guolijt li oadtjum?

Ságastihit makkár bájno li guolijn gávvré. Dánna máhtti oahppe adnet bájnnoplánsjav viehkken, dat gávvré dánna.

Ávdås vijdábut barggabihtit, de hiephi aj guoddelis ávdånime baktu. Ságastihit luonndo valjesvuodas ja viesso organismajs, duola degu guole li ájnasa ekosysteman. Dánna gávvré riek buorre introduksjonsvideo: <https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/naturmangfold>. Oahppe máhtti duola degu ájádallat mij máhttá dáhpáduvvat jus buojkulvis akta tjærdda, jádde gâhtu.

ULME: OAHPE GALGGI

- máhttet sámegiellabágojt *guolle*
- oahppat muhtem nuorreguole namájt
- ságastallat fágajgasskasaj tiemájs *guoddelis ávdånime ja demokratijja ja guojmmeviesátvuoda*

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Tsabmamstoagos

Oahppe tjuodtju biráldahkan. Akta oahppijs ráhtti gáváv judos kártájs. Báhkooahppamkártájt *Nuorreguole* (gáváv-gáváv) dáhki adnet ráhttimkárttán. Jus gáváv I buojkulvis snjierrá, de galggá oahppe tsamádit: «*Mån lav hávgga*» lagámus oahppáj ietjas oalgesbielen, ja dat oahppe vas tsamát oahppáj ietjas oalgesbielen. Náv joarkká desik mañemus oahppe I oadtjum gullat gárgadisáv, ja dav de tjavgga javllá. Dan mañela de ietjá oahppe ráhtti kártáv. Jus li moadda oahppe juohkusin, máhtta juohkusav juohket vaj sjaddá hiebalgis láchko oahppijs juohkka biráldagán. Dánna hárrjiddallá gulldalit, dáddadit ja ávddánbuktet álkkes diedádusájt. Dáv aj dáhki hárrjiddallat álggon. Stáhkusav máhtta joarkket tjáhtje-láttij namáj gá dat tiebmáosse I tjadádum.

3. Lávllo *Guollelávlla*

Dát lávlla gávnnu 22. bielen girjen. Lágá tevstav ja ságasta sisano birra ávddál gá dav lávllobihtit. Dánna oahppe gávnni nuorreguolij namájt, vuonaj namájt Hábmérin ja Áhkánjár-gan ja duov dáv adjektijvav. Lávlla lávloduvvá melodijja milta *En ekte lofottorsk jeg er/Torskevisa* av Thorbjørn Egner.

4. Viehkamdiktáhtta

Viehkamdiktáhtta hiehpá aj buoragit doajmman gá galggi oahppat juhtusij namájt. Gehtja tjielggidusáv dán áhpadiddjijbagádusán 15. bielen. Viehkamdiktáhtav máhtta joarkket láttij namáj gá dat tiebmáosse I tjadádum.

5. Gárgadisbudáldus *Nuorreguole*

Máhttelis la adnet báhkooahppamkártájt *Nuorreguole* vaj ienebut hárrjiddalli guolle namáj. [Dánna](#) gávna gáktu barga. Báhkooahppamkártá gávnnuji guovten hábmáj, akta kárttásæhtta dássju gáváv, ja akta sæhtta gáváv- ja tækstakártáj.

6. Tsibrunkártá *Nuorreguole*

Tsibrunkártá *Nuorreguole* li ávkken gá galga bágoj ienebut hárrjiddallat. Tjáleda ja lamineri kártájt. Oahppe máhtti mierkkít riekta bágojt bivtastsibrunij, jali tussjajn majt dáhki sihkkot. [Dánna](#) gávna tsibrunkártájt.

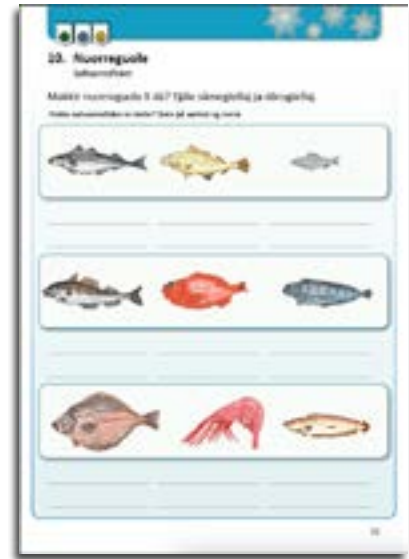

b. 21: 10. Nuorreguole

Dán dahkamusán galggi oahppe gávnnat namájt duot dát guoles, sámeigiellaj ja dárogiellaj. Sij tjállí goappásj namájt tjállemlinjajda vuollelin. Viehkke riehta tjállemlinvuohkáj gávnnu 20. bielen.

ULME: OAHPPE GALGGI

- máhttet nuorreguolij namájt
- tjállet onnes bágojt sámeigiellaj

b. 22: Guollelávlla

Tjadáda tevstav jus ehpit la dav ávddåla dahkam. Dånna oahppe gávnni adjektijvajt, nuorreguolij ja vuonaj namájt Áhkánjárga ja Hábmara suohkanin. Lávlla lávelduvvå tjuojalviså milta: *En ekte lofottorsk jeg er/Torskevisa.*

Jus oahppe li dan rájen, de máhtti álget innesiv kasusijn. Åhpa-da oahppijt gåktu sámeigiellaj javla ..... Tjåle buojkulvisåjt tábluj, ja dibde oahppijt gæhttjalit gávnnat mij la sieradus dárogiellaj ja sámeigiellaj. Gånnå I preposisjåvnnå i/på? Gåktu sámebåhko rievddå? Majt jáhkki oahppe -n båkko gietjen merkaj?

- Áhkåvuodna – Áhkåvuonan
- Rivtakvuodna – Rivtakvuonan
- Oarjjevuodna – Oarjjevuonan

ULME: OAHPPE GALGGI

- gulldalit ja oassåsstet lávellagjida
- hårjiddallat innesivjav vaj dådjadibme båkkosåjådimes åvddånahttå

Gånnå jáhkå dát jáddi I riegadam? Gåvvå: Edel Monsen

b. 23: 11. Imálasj guole

11. dahkamusán ájttsi oahppe gá lip vehi stáhkam. Mij lip biedjam aktij guokta nuorreguole imálasj guollen. Oahppe galggi gávnnat makkár guole li biejadum aktij. Sij galggi tjället dá guokta guollenamá juohkka gávva guorraj, ja máhtti tjället sámegiellaj ja dárogiellaj. Viehkke gávnnu guolleplánsjan girjen 20. bielen.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

Imálasj guolle

Oahppe máhtti dahkat guhtik guolev jipsas jali stállodájges. Máhtta liehket juogu akta nuorreguolij majt li oahppam, jali fantasiguolle nav gáktu gávva. Dibde oahppijt mállit guolijt daj bájno maj sihti. Gá oahppe li gærggam, de máhtti subtsastit ietjasa guole birra; makkár guolle l dat, ja makkár bájno li danna. Gatsostihit guolijt sæjnnáj klássaladnjaj. Mujttit mierkkit guolijt namáj, vaj oahppe oadtju ietjasa guolijt sijddaj gá ájgge bohtá.

ULME: OAHPE GALGGI

- dábddát duov dáv nuorreguolev
- máhttet nuorreguolij namájt sámeg- ja dárogiellaj

Dáv fantasiguolev li oahppe dahkam 4. klássa Olmmáivákke skávlán. Gávva: Toril B. Lyngstad

b. 24: 12. Nuorreguole

Dán dahkamusán galggi oahppe dievddet gárgadisálgojt. Gávva oalgesbielen juohkka gárgadisá manjela mierret makkár báhko galggá tjálleduvvat tjállemlinnaj. Vuolemusán dán bielen la dahkamus, ja oahppe ietja galggi produserit gárgadisájt. Dánna máhtta åhpadiddje vaddet oahppijda duov dáv gárgadisálgov jus la dárbbu:

Mån lijkkuv ...

Mån ...

Guollekássa li ...

Vantsan li ...

Oahppe gávnni viehkev tjoavdatjtit dahkamusáv guolleplánsjan 20. bielen.

ULME: OAHPE GALGGI

- dábddát duov dáv nuorreguolev
- låhkát ja dájdadit álkkes gárgadisájt
- ållit gárgadisájt

b. 25: 13. Riekta vaj boasstot?

Dán dahkamusán li oahppijda lågev tjuottjodusá. Muhtem tjuottjodusá li riekta, ja muhtema boasstot. Oahppe galggi, vuodon dav majt li sij oahppam, máhttet dájna dahkamusájn barggat. Sij gávnni viehkev girjen: gávvidum báhkolissta 6. bielen, 9. bielen, ja guolleplánsjan 20. bielen. 9. bielen, ja guolleplánsjan 20. bielen. Tjadádihtit dahkamusáv aktan gá oahppe li dajna aktu barggam. Ságastihit aj makkár vásstádusá li riekta dajda boasto tjuottjodusájda.

ULME: OAHPE GALGGI

- gærddot ja oahppat bágojt ma gulluji tiebmáásijda girjen
- låhkát ja dálkkut gárgadisájt
- vuosedit báhkomáhtudagáv

Åhpadiddje máhtta aj dahkat sierra *riekta jali boasto* dahka-
musájt láhkámtevestaja, jali duon dán oassetiebma j girjen.
Åhpadiddje láhká tjuottjodusájt, oahppe guldali, ja vierttiji
gávnnaht jus tjuottjodusá li riehta jali boasstot. lenni gå tjállet, de
oahppe mierkkiji riehta vásstádusájt tsibrunij vásstáduskárttáj.

Oahppe máhtti barggat aktu jali guovtes ja guovtes. Juohkka
oahppen jali juohkusin la guhtik vásstáduskárttá. Vásstádus-
kárttá gávnna [dánna](#). Tjáleda hiebalgis lågov vásstáduskárttájs
assáp árkkaj, ja lamineri dajt ávddål gå adnegoadá.

Tjoavdos:

	Riehta	Boastot
Dållå betyr bål.	X	
Bassti betyr ryggsekk.		X
Sájdde betyr sei.	X	
Nuorre betyr hav.	X	
Guolle betyr gull.		X
Jáddi betyr steinbit.		X
Silldá betyr sild.	X	
Fiervvá betyr fjære.	X	
Vuodna betyr fjord.	X	
Várre betyr elv.		X

b. 26: Tjáhtjelátte

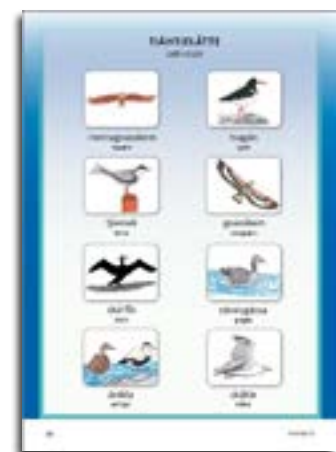
Ságastihit makkár látte gávnnuji nuoren. Oahppe ihkap máhtti
juo muhtem namájt sámegeillaj? Gærdo/vuosedá oahppiida
låddeplánsjav. Makkár ietjá látte gávnnuji nuoren? Le gus
oahppe muhtem láttijt vuoynnám? Makkár bájno li láttijn? Dánna
máhtti oahppe adnet bájnnoplánsjav viehken, dav gávna [dánna](#).

Jus sidá, de hiehpá vas buoragit válldet manen **fágajgasskasaj**
tiemáv guoddelis ávddånibme. Ságastihit luonndovaljesvuodas
ja divna viesso organismajda l ájnas sadje ekosysteman. Dát gullu
aj tjierregijda ja skávlijda ma li nav vájvven gidájt. Ságastihit
aj gåktu galggap dahkat gå juhtusijt ja láttijt iejvvip. Buorre l
mujttádahttet ep galga ráfeduhttet juhtusijt/ielliijt ja láttijt, ja
divna látte, biese, máne ja tjivga li suodjaluvvam
lállemájge.

Vihhta gihttjit láttijs Vuonan li ruoppsislistan (rødlista) ja nav de
riekkniduvvi ájtedum tjærddan. Diehti oahppe mij dat merkaj?
Muhtem oahppe ihkap dábbdi árbbedábev mániijt tjoagget?
Vilá loahpe l, valla muhtemij mielas la ájgge boahám dahkat
buorgulvisáv. Ienebut dán ássje birra lågå dánna: <https://www.nrk.no/nordland/maker-er-raudlista-men-det-er-lov-til-a-plukke-egga-birdlife-noreg-vil-ha-forbod.-1.15932838>.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat bágov *lådde*
- oahppat tjáhtjeláttij namájt sámegeillaj
- ságastallat *slájaj* moattevuodas ja *guoddelis ávddånimes*

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Báhkooahppamkártá Tjáhtjelátte

Barggit báhkooahppamkártáj *Tjáhtjelátte* vaj bágoj ienebut hárrjiddalli. [Dánna](#) gávna gáktu barga. Báhkooahppamkártá gávnnuji guovten hábmáj, akta kárttásæhtta dássju gáváj, ja nubbe gávvá- ja tækstakártáj.

2. Ságasta oahppij

Ságasta oahppij sáme nammadusájs: soadje, oajvve, juolgge ja gárot, ja ságasta makkár bájno li dajn ietjá ásiijn. Majt látte barggi tjuorggasijn: tjuodtju, vuodji jali háledi/sæjvvu? Áhpada oahppijt verbajt tjuodtjot, vuodjat ja háledit, ja hárrjiddallat subtsastit:

Skákle hálet.

Tjierrek tjuodtju.

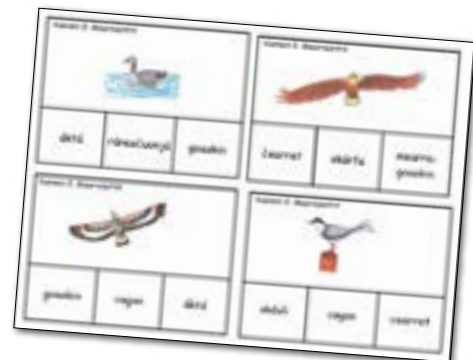
Merragoasskem hálet.

3. Spellat bingo Nuorregátten

Buorre doajmma l gærddot nuorreguolijt, ja hárrjiddallat merraláttij ja skáltjoj namájt, ja muhtem luonndonamma-dusájt, de spela bingo *Nuorregátten*. [Dánna](#) gávna gáktu barga.

4. Tsibrunkártá Tjáhtjelátte

Tsibrunkártá *Tjáhtjelátte* i ávkken gá galga láttij namáj ienebut hárrjiddallat. Tjáleda ja lamineri kártájt. Oahppe máhtti mierkkít riekta bágojt bivtastsibrunij, jali tussjajn majt dáhki sihkkot. [Dánna](#) gávna tsibrunkártájt.

b. 27: 14. Tjáhtjelátte

14. dahkamusán galggi oahppe dábddát ja gávnnat riekta namájt tjáhtjeláttijda. Sij tjállli riekta tállav riekta láddáj. Tjadá-dihit dahkamusáv aktan.

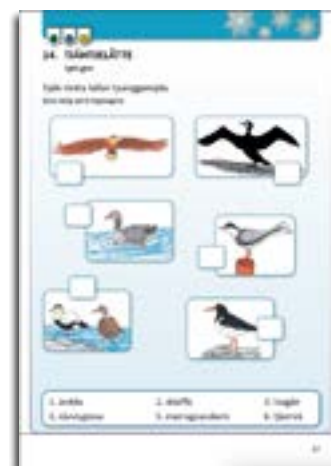
Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

Viehkamdiktáhtta

Viehkamdiktáhtta l aj buorre doajmma vaj oahppi nuorre-láttij namájt. Máhtá dahkamusáv vjdedit nuorreguolij jus sidá. Gehtja tjielggidusáv 15. bielen dán áhpadiddjijbagádusáv.

ULME: OAHPE GALGGI

- láhkát ja dádjadit sámegeilbágojt
- tjadnat bágojt gáváj
- máhttet tjáhtjeláttij namájt

b. 28: Skáltjo

Ságastihitit makkár skáltjo gávnnuui vákken. Oahppe ihkap máhtti juo muhtem namájt sámegiellaj? Gærdo/vuosedá oahppijda skáltjoplánsjav. Ságastihitit manen skáltjo li oadtjum slihturij namájt. Merrasámij bájkijn lij dábálasj mánájda båndorsijda stáhkát skáltjojs ja ietján majt fierván gávnnin.

Makkár bájno li skáltjojn? Dánna oahppe máhtti adnet bájnno-plánsjav viehikken, dav [dánna](#) gávna. Jus lihpit skáltjojt tjoaggám ålggokávllán, de hiehpá oahppijt oadtjot dajt guoradallat dálla.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Badjelin ja vuollelin

Njálmásaj dahkamus dán bælláj la hárijidallat *badjelin* ja *vuollelin*:

Gánná / gussaskáltjo?
Gussaskáltjo / hæsstaskáltjo vuollelin.
Gussaskáltjo / vierttsaskáltjo badjelin.

2. Rájd dotálla

Jus oahppijjuogos la dan rájen, de máhtta aj introduserit rájddotállajt dán dahkamussaj. Åhpada oahppijt rájddotállajt 8 rádjáj, ja tjále buojkulvisgárgadisájt táblulj. Gatjáda dan manjela oahppijs gánná skáltjo li. Oahppe máhtti vásstedit moalkedimijn duola degu vuostasj gávån, nuppát gávån jali álles gárgadisáj:

Gánná / hæsstaskáltjo/gajttsaskáltjo/gussaskáltjo/...?
Hæsstaskáltjo la vuostasj gávån.
Gajttsaskáltjo la nuppát gávån
Gussaskáltjo la goalmát gávån.

3. Dahkat båndorsijdav

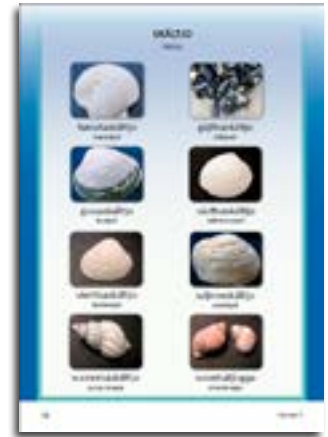
Dagá båndorsijdav oahppij siegen. Dagá goadev, fievsev ja skiejájt mielkkekartånjajs, klássajs, gålggemuorajs jali ietján majt lihpit fierván gávnnam. Mallijihitit ja hiervvijihitit mutták stuorra sponpláhtav, ja mállijihitit bálggájt ja giedjegijt, ja lijmmijihitit vehi sáddujs nieljetjiegagiav berunáhkarin. Bieja gádiht pláhta nali gá li gærggam hiervvit. Oavse ja risse máhtti sjaddat muorrastuohppon, muorran majt stábalda ja jerra. Slihtura båndorsijdan li duo dá skáltjo. Adnit gielav dájmalattjat madi barggabihtit. *Vákkijn 1-4* girrijn la båndorsijdda akta dajs tiebmáásijs. Plánsjan *Båndorsijdda* gávnnabihtit moadda ávkálasj bágo majt máhttebihtit adnet gá ságastalla-bihtit båndorsijda birra.

4. Báhkooahppamkártá Skáltjo

Barggit báhkooahppamkártáj *Skáltjo* vaj bágoj ienebut hárijidalli skáltjonamajt. [Dánna](#) gávna gáktu barga. Báhko-oahppamkártá gávnnuui guovten hábmáj, akta dássju gávåj, ja nubbe gávå- ja tækstakártáj.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat sámegiellabágoj skáltjo
- oahppat duon dán skáltjo namáv sámegiellaj

b. 29: 15. Skáltjo

Dán dahkamusán galggi oahppe biedjat aktij bágojt ja gávájt. Sij galggi biedjat sátsov gávás riehta bágojda.

Divna skáltjoj namá li tjoahkkájbiejadum bágojs. Máhtti gus oahppe gávnnat makkár namá li skáltjojn? Jus oahppe li tjoaggám skáltjojt madi li læhkám ålggokåvlån, máhtti dahkat guhtik hervav (uro) skáltjojs majt gatsosti. Bassit skáltjojt snivva vaj ij hapsa sjatta. Gullam lip aj muhtemijs gudi javlli buorre l duoldadit skáltjojt vaj e hapsijda.

Dárbahihpit boarrit rájgijt skáltjojda, gålggemuorajt/sákkijt ja snuorijt gå galggi gatsot. Dán liññkan oattjo ienep oajvvadásajt ja ideajt majt máhttebihtit dahkat skáltjojs ja ietján majt fierván lihpit gávnnam: <https://www.klikk.no/foreldre/barn/aktiviteter-for-barn/la-barna-samle-skjell-2545840>

ULME: OAHPE GALGGI

- gávnnat bágov ja gáváv ma aktij hiehpi
- låhkåt oanep bágojt
- dábddåt bágov bágon

b. 30: 16. Nuorregåtten

Dán dahkamusán galggi oahppe bágojt ja gávájt aktij biedjat. Sij galggi tjållet dajt riehta bágojt tjållemlinjajda.

Dánna hiehpá aj gærddot sáme bokstávajt ja diftåññajt. Bivddit sáme giellajienajt divna bágojn. Oahppe mierkkiji alek sátsujn sámegeielbokstávajt/giellajienaj vuolláj, ja ruoppsis sátsujn diftåññaj vuolláj.

ULME: OAHPE GALGGI

- gávnnat bágov ja gáváv ma aktij hiehpi
- tjållet bágojt sámegeiellaj
- dábddåt sámegeiel bokstávajt ja diftåññajt

b. 31: 17. Nuorregåtten

Dánna oahppe galggi tjuorggat ja bájnnit guokta tjáhtjelátte, guokta nuorreguole ja guokta skáltjo. Ietja bessí válljit makkár. Galggi tjållet sáme ja dáro namájt tjuorggamij vuolláj. Inspira-sjávnná ja viehke gáktu tjállí gávnni guolleplánsjan 20. bielen, låddeplánsjan 26. bielen ja skálltjoplánsjan 28 bielen.

Oahppe gudi dárbahi ienep hásstalusájt, máhtti åhtsåt diedojt avtat guoles, avtat låttes ja/jali avtat skáltjos majt li tjuorggam. Sij máhtti tjållet nágin tjåvdabágov jali gárgadisájt ietjasa tjållemgirjjáj. Maññela máhtti subtsastit iehtjádijda sámegeiellaj jali dárogeiellaj.

ULME: OAHPE GALGGI

- tjuorggat tjáhtjeláttijt, guolijt ja skáltjojt
- tjållet tjáhtjeláttijt, nuorreguolij ja skáltjojt namájt sámegeiellaj

b. 32: 18. Návsste fierván

Návsste sinna ja návsste álgusbielen la állu kultuvrrahistávrrá, valla moattes oahppijs uddni, ja sij gudi nuorregáttén árru, ælla goassak návssten læhkám. Návsste vuodon, hiehpá buoragit ságastallat gáktu sebrudahka ja vuodoæládus guollim la rievddam mañemus buolvajn. Dánna lip fágajgasskasasj tiebmá demokratijja ja guojmmeviesátvuolta.

Luondulattjat boahtep aj *guoddelis ávddånime* baktu gá usjudallap gáktu ulmusj, birás, giella ja sebrudahka vájkkudi nubbe nuppev. Buojkulvissan máhttá nammadit, udnásj vantsa ja vædtsaga li állu ietjálágátja gá ávddåla. Ietjá buojkulvis la, ávdep ájgijjt lij luondulasj máná suhkin nuoren guollimin gasskabæjv-váj. Dav ietja dahkin, álessjattugij viehke dagi. Sij sjaddin bajás fierváj, návsstijn ja vantsaj, ja siján lij állu ietjá máhtudahka ienni gá dálásj mánáj ja nuorajn.

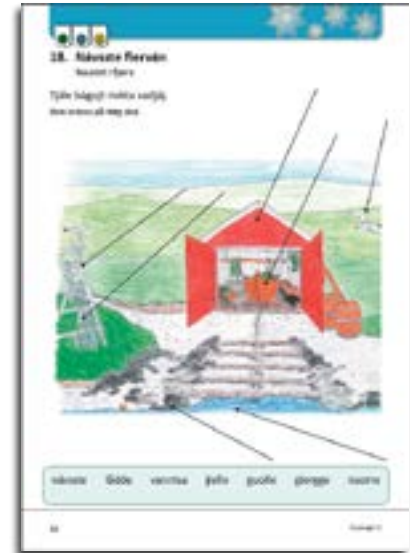
Uddni li návsste, jielle, jukso ja lijna amásbágo ienemus mánájda, madi da bágo lidjin dábálasj bágo ávdebut. Boahtep ruopptot tiebmáj návsste ja guollewædtsaga *Vuonajn 3* girjen, ja *Vuonajn 4* girjen fokuserip guollimvuogijjt ja jahkejålådimev (ársyklus) vuodnaguollárijda.

18. dahkamusán galggi oahppe biedjat substantijvajt gávvañ. Bágojt tjállli daj njuolajda/tjállemlinajda.

Plánssja Stárffo I jus riekta dagádum Vuonajn 3 girjjáj, valla máhttá viehkkenævvon differensierimij jus li oahppe gænna I máhtuk-vuolta ienep bágojt oahppat gá da ma li dán bielen. [Dánna](#) dav gávna.

ULME: OAHPE GALGGI

- ságastallat *demokratijjas ja guojmmeviesátvuodas ja guoddelis ávddånimes* mij gullu návsstáj
- tjadnat aktij bágov ja gávav
- tjálllet álkkes sámegeilbágojt

b. 33: 19. Fierván

Oahppe galggi bájnnet bagádušáj milta. Sij vierttiji dábdđát bájnojt ja bágojt dajs majt gávnnap fierván.

Álge gærddot dábálamos bájnojt bájnnoplánsjan, biktasij nammadusáj ja bágojt gávvañbáhkolistan 7. bielen jus la dárbbu.

Gá dahkamusáv li gærggam, de máhtti oahppe tjáhkkañhit aktan guovtes ja guovtes ja subtsastit gávvañ birra nubbe nubbáj.

Oajvvañus gáktu vijdábut barggat:

1. Gárgadisbudáldus *Fierván*

Gárgadisbudáldus *Fierván* hiehpá buoragit barggat vijdábut bágoj ja moalkedimij ma gulluji tiebmáoassáj *Fierván*. Gárgadisbudáldusáv gávna [dánna](#).

ULME: OAHPE GALGGI

- læhkát ja dájdadit gárgadisájt
- tjuorggat bagádušáj milta
- máhttet bájnojt sámegeillaj
- máhttet bágojt ma gulluji fiervváj

2. Tsibrunkártå *Bájno*

Tsibrunkártå *Bájno* li buore gá bágoj ienebut hárijidalli. Lameri kártåjt ávddål daj barggábihtit. Oahppe máhtti mierkkit riekta vásstádusájt bivtastsibrunij, jali tussjajn majt dáhkki sihkkot. [Dánna](#) gávna tsibrunkártåjt.

3. Gárgadisbudáldus *Bájno*

Gárgadisbudáldus *Bájno* hiehpi buoragit gá bájnoj barggi vijdábut. Gárgadisbudáldusáv gávna [dánna](#).

b. 34: 20. Fierván

29. dahkamusán galggi oahppe tjuorggat dajt majt máhtti gávnnat fierván. Gá li gærggam tjuorggat ja bájnnit, de galggi tjállet majt li tjuorggam tjállemlinjajda vuolemusán. Dánna viertti áhpadiddje viehkedit bágoj jus e máhte dajt bágojt sámegeillaj majt li tjuorggam. Mujttáda oahppijit viehkev gávnni girjen jus áhtsi. Gá dahkamusájn gærggi, de máhtti oahppe tjáhkkehít aktan guovtes ja guovtes ja subtsastit nubbe nubbjá majt li tjuorggam.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. *Návssste*

Mij lip dahkam duodde dahkamusáv gánná oahppe oadtju barggat bájnoj, tállaj ja nammadusájt dajda majt máhtta gávnnat návsssten ja návssste álgusjbielen. Bagádusájt milta galggi bájnnit, hárijidallat gárgadisájt járggálit, gárgadisájt tjállet ja gávå birra subtsastit. Dahkamusáv [dánna](#) gávna.

2. Spellat bræhttaspelev *Nuorregátten*.

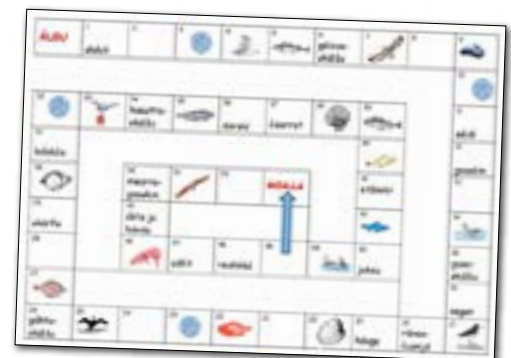
Spellat bræhttaspelev *Nuorregátten* la suohtas doajmma madi ienebuv hárijidalli nuorreguolij, tjáhtjeláttij ja skáltjoj namájt, ja luonndonammadusájt. Jus dahkamusáv vijdeda vaj oahppe hæhttuji javllat avtav gárgadisáv juohkka báhkuj jus galggi oadtjot boalov sirddet ávddån, de hæhttuji máhttet nágin verbav. Tjále nágin oajvvádusáv verbajda táblulj jus oahppe dárbahti álggoviehkev. [Dánna](#) gávna gáktu barga.

3. *Fierván*

Dahkam lip duodde dahkamusáv vaj oahppe oadtju barggat bájnoj, tállaj ja namáj dajs majt máhtta gávnnat fierván. Bagádusájt milta galggi bájnnit bagádusájt milta, hárijidallat gárgadisájt járggálit, gárgadisájt tjállet ja gávå birra subtsastit. Dahkamusáv gávna [dánna](#).

ULME: OAHPE GALGGI

- tjuorggat juojddá majt gávnni fierván
- tjállet álkkes bágojt sámegeillaj

b. 35: 21. Njálmásasj hárrjidallam

Dá li guokta njálmásasj dahkamusá, ja oahppe galggi adnet dajt majt li dán rádjáj oahppam *Vuonajn 2*. Hárrjidallam la danen buorre máhttelisvuohta gærddádibmáj.

Ávddál gá dahkamusáj álggá, de la buorre gærddott báhkobánġkakártájt tiebmáj. Báhkobánġkakártá máhtti aj viehkenævvon dán dahkamusán. Viertti biedjat vaj oahppe buoragit vuojnni, buojkuvissan sæjnnáj, jali jali táblorabddaj. Tjuorgas 5. bielen ja guollimplánssja 20. bielen aj dáhkki viehken.

Oahppe barggi guovtes ja guovtes jali smáv juohkusijn. Láhko sámegielljuohkusin mierret gáktu tjoahkkáj bieja. Oahppe vierttiji gatjálvisájt buktet ja vásstedit guhtik vuorov. Gá li gærgam goappátij dahkamusáj, de máhtti málssot ságastallam-guojmev/guojmijt, vaj oadtju moaddi hárrjidallat daj sæmmi dahkamusáj.

ULME: OAHPE GALGGI

- hárrjidallat dádjadit álkkes gatjálvisájt
- hárrjidallat vásstedit álkkes moalkedimij
- subtsastit majt máhtta fierván gávnnot
- subtsastit makkár nuorreuoilij namájt máhtti

b. 36: 22. Biktasa

Dát la álkkes dahkamus gánná oahppe galggi bágojt ja gávájt aktij biedjat. Sij galggi biedjat sátsov gávájs riehta bágojda. Dahkamus hiehpá buoragit sijddabarggon.

Dán dahkamusán hiehpá aj ságastallat áhpadusá birra. Juska muhtem oahppe javlli dahkamus la gæhppat, ja ruvva gærggi, de ij dárba liehket nav at oahppe bágojt máhtti. Dibde oahppijt ájádallat bágojs majt *li dahkam* kontra majt li oahppam.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat biktasij nammadusájt
- tjadnat bágov ja gáváv

b. 37: 23. Muv biktasa

Dán dahkamusán galggi oahppe tjället listav dajs biktasijs massta l dárbo manen vuossan. Danna li 11 duot dát biktasis, valla e divna hieba manen álggokávlláj. Gá oahppe li ietjasa listajn gærggam, de galggi subtsastit dan birra ietjá oahppáj jali álles juohkusij. Mávtastuhte oahppijt bájnojt adnet, ja ietjá adjektivajt adnet majt máhtti gá galggi biktasijt tjielggit buojkulvis:

liegga – fijna/tjáppa – vuogas – stuorra – jnv.

ULME: OAHPE GALGGI

- máhttet biktasijt nammadiusájt
- tjället álkkes bágojt
- subtsastit makkár biktasijt manen válddi álggokávlláj

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Biktasa

Ságasta makkár biktasijt oahppe tjagni gá li fierván jali nuoren guollimin. Máhtti aj subtsastit majt li uddni gárvvunam. Mujte gádjomvæssta l ájnas oasse «gárvvunimes» gá lip vantsajn mannamin. Dánna hiehpá gærddot sámegiel bágov gádjomvæssta, majna oahppe li oahpástuvvam gávuvá-báhkolistan 7. bielen. Máhtá adnet gárgadisálgajt degu:

*Mån oakkov fierván ...
Gå lav guollimin de la/li mujna ... nanna.
Mujna l/li ... nanna uddni.
Mån lav tsåggåm ...uddni.*

Oahppe máhtti tjielggit ietjasa biktasijt bájnoj. Jus oahppe dárbahe viehkeve bájnojt sámegiellaj mujttet, de la sijájn girjen gávuvá 33. bielen. Duodden lip dahkam bájnnoplánsjav mij dánna gávnnu.

2. Lávllot *Ge muv gápten*

Lávlo *Ge muv gápten* oahppij siegen. Lávllagav gávna [dánna](#).

b. 38: 24. Nuoren

Láhkámtæksta dán dahkamusán la merkidum alek ja visská májijn, ja áhpadiddje viertti árvustallat makkár oahppe galggi dájna barggat. Tevstan vuojnno oahppe állo bágojt ja moalke-dimijt majna li ávddåla barggam girjen, vaj oahppe gudi li fága-lattjat gievra, máhtti gæhttjalit tevstav ja dahkamusáv.

Dát tæksta aj hiehpá avta poasstan stasjåvnnåáhpadimen, valla de vierttiji da oahppe sæmme juohkusij gudi láhkát máhtti. Da ietjá juohkusa máhtti de ietjá tevstajt oadtjot láhkát, buojkulvissan máhtti láhkát *Álggoskåvllå nuorregåtten* akti ájn, jali láhkát ja járggálit lávllagav *Guollelávlla* 22. bielen.

ULME: OAHPPPE GALGGI

- láhkát ja dádjadit tevstav guollima birra
- láhkát, dádjadit ja gatjálvisájt vásstedit

b. 39: 25. Verba

Ávddål gá oahppe dájna dahkamusájn álggi, de la buorre gærd-dot ma li verba. Áhtsit aktan buojkulvisájt sámegielverbaj, ja tjále álkkes gárgadisájt tábluj.

Adnit gárgadisálgajt:

Mån lijkkuv ...

Mån ...

Mån máhtáv ...

Máhttebihtit aj gárgadisájt dahkat ma álggi bágujn *Mij ...*

ULME: OAHPPPE GALGGI

- gærddot/oahppat verbajt ma gávvi álggodájmajt
- oahppat muhtem dábálasj gárgadisálgajt/gárgadiskonstruksjåvnnåjt
- tjället gárgadisájt
- adnet bágojt ja moallánahkkojt ietjasa birra

>>>

Máhttebihtit tjadádit a) ja b) dahkamusájt aktan táblon gá oahppe li gærggam. Jus sidá oahppe galggi hárijjidalat ienebu gárgadisájt tjállet, de máhtti joarkket tjállembargujn PC:an.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Gárgadisbudáldus *Álggoskávllá nuorregátten*

Gárgadisbudáldus *Álggoskávllá nuorregátten* hiehpá buoragit gá barggi vijdábut verbaj. Tiebmá l álggoskávllá, ja oahppe oadtju oahppat moadda gárgadisá ma li tjanádum álggoskávlláj. Gárgadisbudáldus gávna [Dánna](#).

2. Spellat bræhttaspelav *Álggoskávllá nuorregátten*

Spellit bræhttaspelav *Álggoskávllá nuorregátten* ja hárijjidalit ienebu bágoj. [Dánna](#) gávna gáktu barga. Jus dahkamusáv vijdedihtpit nav vaj oahppe hæhttuji javllat avtav gárgadisáv jus galggi oadtjot sirddet boalov ávdđán, de vierttiji máhttet nágin verbav. Tjále nágin verbav tábluj jus oahppe dárbaht álgaðimviehkev.

b. 40: 26. Majt álggoskávllán barggap?

Vuostak galggi oahppe gárgadisálgajt ja gávájta aktan tjadnat. Vuolemusán dán bielen la sadje tjállet dajt gárgadisájt majt dahki. Tjuorggasijt dábdđi ávddep dahkamusájs girjen, ja bágo gávnnuji gávváðáðkolistan 7. bielen.

Dáv dahkamusáv máhtti PC:an dahkat. Tjadáðihtit dahkamusáv aktan.

ULME: OAHPE GALGGI

- biedjat aktij bágov ja gáváv
- láhkát ja tjállet álkkes gárgadisájt
- máhttet muhtem sámegeilverbaj

b. 41: 27. Gává

Oahppe galggi tjállet gárgadisájt ma gávájda hiehpi. Áhpadiddje árvustallá jus oahppe galggi barggat aktu, jali jus galggi gárgadisájt dahkat aktan tábluj.

Jus válljibihtit dahkamusáv aktan tjadádit, máhtti oahppe oajvvadit gárgadisájt ma gávájda hiehpi. Dáv máhtti dahkat sámegeiellaj ja dárogeiellaj. Jus oajvvadásá li dárogeiellaj, de máhtta áhpadiddje oahppij juohkusin «guollit» vaj tjoahkki sámegeiellaj gájt majt máhtti adnet. Buojkulvis: Mij la *gutt* sámegeiellaj? Mij la *å ro* sámegeiellaj? Dan láhkáj máhtti divna oahppe oadtjot viehkedid tjoavddet dahkamusáv juska dal e divna bágojt máhte.

Gávváreportássja 19. bielen máhtta liehket minsstarin ja inspirašjávnnán.

ULME: OAHPE GALGGI

- tjállet ones gárgadisájt sámegeiellaj
- ságastallat gávájs, tevstajs ja lahkabirrusijs

b. 42: Tálla 1-20
28. Tálla 1-20

Dán girjen lip válljim manen válldet tállajt 0-20, valla ij la mige ávdån jus sihti barggat tállaj gitta 100:j jus oahppe li dan rájen. 28. dahkamusán galggi oahppe riekknit vásstádusájt sirkkalijn.

Gå aktan tjadáihpit, de viertti oahppijt mávtástuhttet vaj javlli álles riekknimbiehev sámegiellaj, ij dæssju vásstádusájt. Dagá ienep dakkár riekknimbiehkijt táblulj, ja dibde oahppijt riekknit vásstádusájt. Oahppe máhtti aj barggat guovtes ja guovtes ja dahkat riekknimbiehkijt nubbe nubbáj. Riekknimbiehke ja vásstádusá galggi sámegiellaj.

Oajvvadus gáktu vijdábut barggat:

1. Lågå

Mij lip dahkam gálmma tállaplánsja: tálla 0-10, tálla 0-20, ja lågegisájt 100 rádjáj. Barga tállaj buoragit ja áhpa oahppijt ja gærdo gatjálvisbágov galla. Lågå oahppijt ja gávniyt klássalanján, ja låhkit guolijt, láttijt ja gávniyt girjen.

Oajvvadusá gatjálvisájda:

- Galla oahppe li klássalanján?*
- Galla gávva li klássalanján?*
- Galla bievdde li klássalanján?*
- Galla látte li 26. bielen? Na galla juolge?*
- Galla máná li 4. bielen? Na 48. bielen?*
- Galla guole li 20. bielen? Na galla tjalme?*
- Galla biele li girjen?*

2. Tállabingo

Spellit tállabingo. Oasstit spelav rámbuvdan, jali adnit vuodon bingobrehtav majt lip dahkam, *Bokstávva- ja báhkobingo*. Oahppe válljiji buojkulvissan 10 tálla 0 ja 20 gaskan, ja tjállit tállajt ietjasa bræhttaj. Åhpadiddje mierret vájk makkár tállajt, ja oahppe gæhttjal jus da tálla li ietjasa brehtajn. Vuostasj oahppe gut la ruossim divna tállajt ietjas brehtan, vuojtá

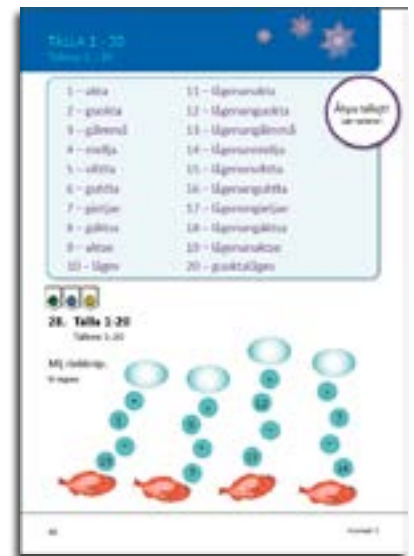
3. Håjggåt blink

Oahppe hárijidalli tállaj ja riekknimijn dán dájman. Åhpadiddje dahká listav/tabellav gánná I sadje dievddet: oahppij namájt, galla hájggåma, riekknim/tjuorga. Åhpadiddje aj áttjut 3 skielo juohkka juohkusij, ja biedjá juohkka skielluj tállav majt la válljim.

Juoge oahppijt gálmma juohkusij. Sij galggi hájggåt ertarpuvsajt jali juojddá ietján skieloj sisi. Juohkka oahppe hájggåt gálmmi juohkka vuoron. Loahpe I dæjvvat dav sæmmi skielov moaddi. Oahppe galggi tjoahkkájiesset tjuokkajt juohkka hájggåma manjela, ja tjället vásstádusáv tabællaj.

ULME: OAHPPPE GALGGI

- gærddot tállajt 0-20
- gærddot/oahppat gatjálvisbágov galla

>>>

Juohkka vuoro maŋŋela galggi oahppe subtsastit nubbe nubbáj galla tjuorga li oadtjum, ja mij la dat ádå summa. Gå akta oahppe l oadtjum ádå summav, de la vas ietjá oahppe vuorro hájggát. Sån vuojttá gænna l stuoråmus summa 10 vuoro maŋŋela, jali vuostasj oahppe 20:j (jali ietjá hiebalgis tálla).

4. Tsibrunkårtå *Tálla*

Dibde oahppij barggat tsibrunkårtåj *Tálla* vaj hárijidalli tállaj. Lameri kartåjt ávdđål daj barggábihtit. Oahppe máhtti mierkkit riehta vásstådusåjt bivtastsibrunij, jali tussjain majt dåhkki sihkkot. [Dånna](#) gávna tsibrunkårtåjt.

b. 43: 29. Tálla 1-20

Gåvån li ållo majt dåhkki låhkåt. Oahppe galggi gåvåv guoradalat ja gatjålvisåjt vásstedit.

Gærdo ja tjielggi gatjålvisbågov galla. Oahppe barggi aktu jali guovtes ja guovtes, ávdđål gå dahkamusåv aktan tjadåda. Bukti gus oahppe gåvnnat ienep sæmmilågås gatjålvisåjt?

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat/gærddot tállajt 1-20
- máhttet gatjålvisbågov galla
- låhkåt ja dådjadit ålkes gatjålvisåjt
- hárijidallat vásstedit njålmålattjat ja tjålalattjat

b. 44: 30. Tjållet

Dån dahkamusån galggi oahppe juohkka gåvåj gårgadisåjt tjållet. Sij máhtti adnet gårgadisålojt ruvton jus la dårbbu. Oahppe vierttiji diehtet gårgadisålo li ålu anon njålmålattjat ja tjålalattjat, dajnas la buorre dajt oahppat.

Madi oahppe barggi dahkamusåjn, de la buorre årvustallat sijåv **bargadattijn**. Sågastalå juohkka oahppijn ja sågasta oahppe åvdđånimes fågan. Dibde vaj ietja subtsasti majt li oahppam ja majt sij máhtti. Vatte sidjij aj muhtem konkrehtta «dahkamusåjt» maj fokuseriji vijdábut tækstabargon. Gehtja ienebu årvustallamis 1. kapihttalín.

ULME: OAHPE GALGGI

- tjållet gårgadisåjt gåvåjda
- hárijidallat bågojt såjådit riehta

b. 45: Vahkkobiejve ja kloahkka

Áhpa/gærdo vahkkobiejvijt. Tjadáda gatjálvisájt ságastallam-gievlijn ja dibde oahppijt álles gárgadisájt vásstedit.

*Makkár biejuvve I uddni? Uddni I ...
Makkár biejuvve lij iektu? Iektu lij ...
Makkár biejuvve I idet? Idet la ...*

Gáritjis *Vahkkobiejve* la riek buorre gá galgagærddot/oahppat vahkkobiejvijt. Oahppe ja áhpadiddje tjuodtju guolben madi javlli aktan:

*mánnodak, dijstak (divna spædtju giedajt gálmmi)
gasskavahkko, duorastak (divna duolmmu gálmmi)
bierjjedak, lávvodak (divna njáttsásti gálmmi)
sádnábiejuvve (divna spædtju guokti, duolmmu guokti ja
njáttsásti guokti ja hiejtti dájna:)
mij ep majdik dagá!*

Suohtas la oahppijda gærddot dáv gáritjisáv moaddi, ruvábut ja ruvábut juohkka bále.

Kloahkka: Divna oahppe máhtti oahppat gáktu gatjádít kláhkav, ja gáktu vásstedit álles tijmav, ja soajttá bielletijmav aj.

*Gallen la kloahkka?
Kloahkka I ...
Kloahkka I biel ...*

Áhpadiddje viertti árvustallat jus oahppe máhtti oahppat ienebu kláhka birra. Sij gudi máhtti kláhkav dárogiellaj, máhtti aj dav oahppat sámegeiellaj.

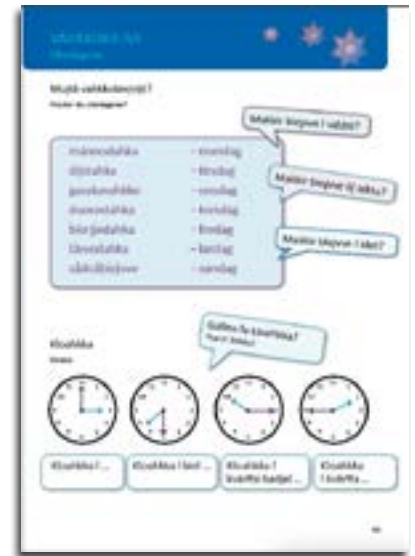
Buorre I álgget vahkkobiejvij ja kláhkajn juohkka sámegeieltijma. Manenagi máhtta vijdedit gatjálvisájt mánoj, jábij ja dálgijn. Ihkap máhtti oahppe ietja liehket «udnásj áhpadiddje» ja juohkusa ávdán gatjádallat dájat gatjálvisájt. Ávkken la jus oahppijn la lissta gieda ávdán vahkkobiejvij, mánoj, jábij ja dálkij, ja lissta gieda ávdán sunji gut gatjálvisájt buktá. Dákkár listav gávna [dáanna](#).

Ájggeguovddelis gatjálvisá:

- *Makkár biejuvve I uddni?*
- *Makkár biejuvve lij iektu?*
- *Makkár biejuvve I idet?*
- *Makkár mánno I dálla?*
- *Makkár mánno I boahhte mánno?*
- *Makkár mánno lij vásse mánno?*

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat/gærddot vahkkobiejvijt sámegeiellaj
- oahppat kláhkav sámegeiellaj
- adnet tállajt gá nammadi ájgev
- máhttet vahkko- ja kloahkkobágojt sámegeiellaj
- ságastallat ja subtsastit dáhpadasájs ja plánajs
- hárijjiddallat bágojt sájádit riekta

- *Gallát biejuva l uddni?* (Jus oahppe li oahppam rájddotállajt 31 rádjáj sámegiellaj, ja jus ælla ájn dajt oahppam, de la dát buorre hárijidallamvuohke.)
- *Makkár jáhpe l dálla?*
- *Makkár dálkke l uddni?*
- *Majt galga dahkat idet/lávvodagá/báttán/giesseloaben?*

b. 46-47: 31. Álggokávláa tiimmaplánan

Dát dahkamus la dássju mierkkidum alek ja visská mádjusijn, ja soajttá hásstalus la. Áhpadiddje hæhttu iesj árvustallat gáktu galggabihtit dajna barggat, ja makkár oahppe dajna máhtti barggat.

Gá tiimmaplánan tjadáda, máhtti divna oahppe oassálasstet. Tevstan dábbdi oahppe dájmajt ma li oahppása gá girrijn li barggam, ja juojddá ietján mij la ádá. Sij gærddu bágojt ja moalke-dimijt, hárijidalli láhkát ja ávddánahtti ietjasa láhkámmáhtudagáv. Jus ietja galggabihtit álggokávláv, de máhtta dát tiimmaplánan buorre álggo gá galggabihtit sisanov buohtastahttet ja ságastit plánaj ja vuorddemusáj birra. Jus lihpit juo álggokávlán læhkám, de hiehpá ságastit oahppij ietjasa átsádallamijs ja vásádusájs. Ihkap lij diján sæmmilágásj tiimmaplánan muhtem sæmmi dájmajt?

Kloahkka subtsas dássju álles ja bielle tiimajt vaj ij dahkamus nav gássjel sjatta. Ávddál gá oahppe bargov tjoavddegáhti, de la buoremus gærddot tállajt 42. bielen ja biejuvijt 45. bielen. Buoremus la aj introduserit/gærddot kláhkav, álles ja bielle/lahkke tiimav sámegiellaj. Viertti aj tjelggit sieradusáv *dijstahka - dijstagá, gasskavahkko - gasskavahko* ja *duorastahka - duorastagá*. Dajna vierttiji oahppe máhttet oassálasstet.

Gehtja 34. bielen dán áhpadiddjibagádusán. Oahppe gudi li gievra njálmálatjat, máhtti dahkat dahkamusáv 31.

ULME: OAHPE GALGGI

- ávdedit ietjas láhkámtjehpudagáv ja láhkámdájdusáv
- gærddot/oahppat kláhkav sámegiellaj
- gærddot biejuvijt
- adnet tállajt gá nammadi ájgev
- láhkát ja dálkkut tabellav
- ságastallat ietjas vásádusájs ja/jali ietjas plánajsv

b. 47: 32. Siejnevijssa

Dahkit siejnevijssav aktan. Vállji nágin gáváv álggokávlábiejuvijt/tiebmábiejuvijt ja dahkit tevstav gávájda. Dibde oahppijt buktet tæksta oajvvadásájt juohkka gáváváj. Adnit digitálatáblov madi barggabihtit, vaj oahppe máhtti vuojnnet gáváv ja tevstav avta bále.

Gá dájna lihpit gærggam, de lijmijit gávávjt ja gáváv-tevstajt garrapáhppárij. Laminieri jali bieja kontaktpáhppárav badjel vaj siejnevijssa bissu guhkev. Gatsosta siejnevijssav klássaladnjaj, jali avta sadjáj gánná áhpadiddje ja oahppe vuojnni. Siejnevijssa l buorre mannomujtto oahppijda. Ietján máhttebihtit aktan dahkat mujttogirjev Book Creator:an.

ULME: OAHPE GALGGI

- ságastallam tevstajs ja gávávjs
- adnet digitála vædtsagijt tjálasasj barggauj
- tjálet oanep tevstajt ma diededi, subtsasti ja gatjádi

Gávváreportássjav 19. bielen máhtta adnet minsstarin ja inspira-sjávnnán. Dáv vuodon máhtti oahppe ájádallat ma li dábdo-mærkka buorre gávváreportássjav. Tjoahkkájiessiit aktan. Dán láhkáj sjaddi oahppe jasska majt dahkamus vuorddá. Máhtte-bihtiit aj aktan hábmedit muhtem álkkes árvustallamgájbádusájt, duola degu:

1. Tevstan viertti hiebadum bajelttjála.
2. Galggi binnemusát 6 gávva.
3. Divna gávvaín galggi gávvátevsta.
4. Divna gárgadisá álggi stuor bokstávajn ja tjuokkav manjutjissaj.
5. Akta gávvaís viertti vuosedit ...

Gávnnuui moattelágásj vuoge gáktu dahkamusáv hiebadit. Muhtem oahppe ihkap dárbahi vehi dárjav vaj bukti álkkes tevstajt tjället. Sij máhtti barggat iesjrádálattja guovtes ja guovtes madi áhpadiddje tjállá aktan dáj nuppij oahppij siegen. Oahppe gænna l máhtudahka, máhtti gæhttjalit dahkat siejnneavijsav jali girjev BookCreatorin. Dán máhtá aj differensierit, duoddit ienep gájbádusájt dajda oahppijda tjälletjehpudagájn.

Tevsta majt oahppe dahki máhtti liehket vuodon árvustallam ságastallamij. Gehtja ienebu máhtudakmihtojs ja árvustallamijs bargadahttijn 1. kapihttalín.

b. 48: 33. Oahppe álggokávlán

Dánna subtsasti oahppe gávvaín ietjasa vásádusájs álggokávlás. Dát galggá mávtástuhttet ja viehkedit vaj duv oahppe máhtti subtsastit ietjasa vásádusájs ja átsádallamijs álggokávlá-biejijs/tiebmbiejijs. Majt máhtti oahppe ietjasa álggokávlás giehttot? Ma lidjin manen vuossan? Gáktu lij læjrrasadje? Majt lijkkujin/ettjin lijkku? Majt li oahppam? (bágojt, gárgadisájt, histávráv, bájkkenamájt jnv).

Dibde oahppijt girjev adnet viehken jus dárbahi. Vatte oahppijda gárgadisálgajt duola degu:

- Mån lijkkuv .../Mån iv lijkku ...*
- Mån ...*
- Muv vuossan la/li ....*
- Gohtesajis lei ...*
- Fiervan li ...*
- Suohtas lij stáhkát/oaggot/oadet lávdagoaden ...*
- Mån lav oahppam ...*

ULME: OAHPPÉ GALGGI

- subtsastit ietjasa vásádusájs ja átsádallamijs
- adnet bágojt ja moalkedimijt majt li oahppam madi li barggam Vuonajn 2 girjiijn

b. 48: 34. Ma li gávån?

Adnit álggogávån 5. bielen vuodon gá ságastallabihtit. Guovtes ja guovtes oahppijs máhtti vuostak gávå birra ságastit, ja loahpe I gávådallat ja iesj «suogñat» gávån.

Moaddi lip átsådallam gá buohtastahttep ávdep bálijn gá gávån li tiebmá, de la ávddånám: Oahppijda I dálla álkkep ságastit, sijájn la stuoráp báhkoboannududahka ja ienebu subtsastit.

Gá mañemus dahkamus la degu hiejtem bargujn Vuonjn 2 girrijn, de hiehpá sæmmi bále **aktelasj árvustallam** gånå fokuserip njálmálasj gielav. Dibde oahppijt árvustallat ietjasa gielalásj ávddånimev. Lej gus álkkep subtsastit gávås dálla? Lej gus juoga mij lij gássjel? Manen?

Muhtem oahppe li ihkap riek ávddånám dán gávdan, iehtjáda ælla nav ávddånám. Ienemusá huoman dábbdi sij li *juojddá* oahppam, ja juojddá máhtti buorebut dálla ienni gá álgijda tiemájn. Dáv ávddånimev la ájnas tjalmosit vaj oahppe ietja dádjadi sij ávddáni. Ávddånimev I ájnas mávtástuhttemfaktávrrå joarkket giellabargov.

Ávkálasj la aj ságastit giellaoahppamis, ja dibddet oahppijt ájádallat ietjas bargos ja ja dat bargos majt li dahkam. Majt li oahppam madi lihpit barggam Vuonajn 2 girrijn? Makkár dahkamusá lijkkujn barggat? Manen? Le gus siján favorittbielle girjen ja favorittdoajmma álggon jali sinna? Gåktu jáhkki buoremusát oahppi? Dát sjaddá ávkken dunji áhpadiddjen gá galga gárvedit ja hiebadit ádå tiemájt ja áhpadimgárvvidusájt. Gehtja ienebu 1. kapihttalín, aktelasj árvustallam.

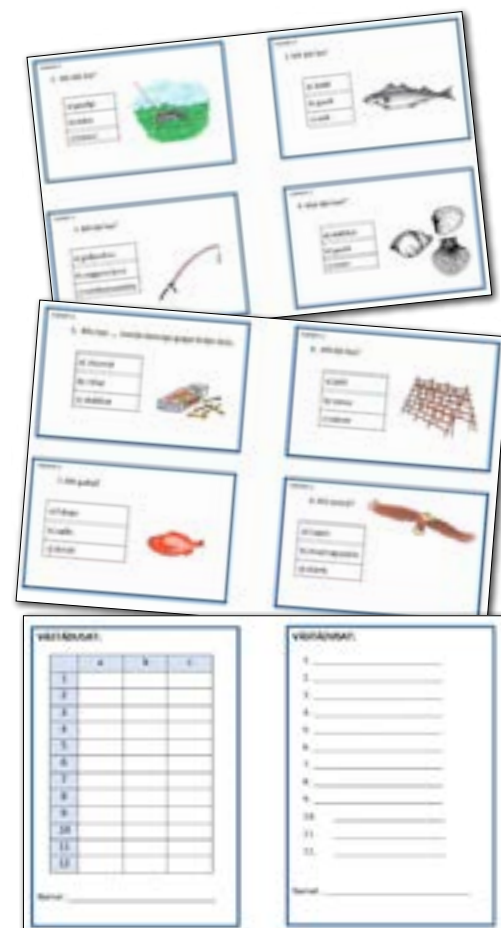
Gærdádáimdahkamus

7. tjuovvusin la gærdomdahkamus masi oahppe dábálatjt lijkkuji. Hiehpá buoremusát álggodoajmman skávllásaljon tjáppa gidábiejve, valla dáhkki aj ietjá aktijvuodajn. Lijkkup tjadádit dáv dájmvav luonndobálggán (natursti) jali láhtton (løype) skávllásaljon.

Mij lip oajvvadam 12 dahkamusá. Juohkka dahkamusán li gálmå vásstádusalternatijva. Juohkka juogos oadtju vásstáduskártáv, ja dáv galggi mañen divna pástajda. Mij lip differensierim vásstáduskártájt vaj gávnnuji guovten variánntan: akta variánnta oahppijda gudi bukti tjállet, ja variánnta sidjij gudi e ájn buvte tjállet. Oahppe gudi e máhte tjállet, ja akta variánnta oahppijda gudi e máhte tjállet ja dárbbu I hiebadit. Máhtti aj vásstedit ja biedji ruossit riehta alternatijvav. Jus lågenanguokta dahkamusá sjaddi ilå állo, de máhttebihtit válljit dajt dahkamusájt majt sihtabihtit adnet.

ULME: OAHPE GALGGI

- adnet bágojt ja moalkedimijt majt li oahppam madi li barggam Vuonajn 2 girrijn
- ságastallat gávås, tevstajs ja birrasijs
- vuosedit ietjasa njálmálasj máhtudagáv
- oassálasstet árvustallamij ja ájádallamij ietjasa oahppamis ja giellaávddánimes
- tjoahkkájgiesset ja állit Vuonajn 2 barguj

5. Álggobarggo ja gielladájma

DÁJMA/TIEBMÁ

Lávdagoaden

Jus oahppe viehkedi lejrav dahkat, máhttep álkkesláhkáj tjielggit majt barggap. Jus la máhttelis, de vierttibihitit russtigiit manen vállidet ja árbbedábálasj lávdagoadev tsaggat. Ávkken la jus la nágin manen gut máhttá vuosedit ja subtsastit gáktu lávdagoadev tsaggat ja gáktu lávdagoaden árrot. Gå lávdagoadev lih-pit tsaggam de máhttebihitit tjáhkanit ságastittjat árbbedábálasj lávdagoade birra. Dáv máhttá subtsastit sáme- ja dárogiellaj. Ij la val ulmme oahppe galggi divna moallánagájt dán dásen oahp-pat. *Lávdagoahte* ja lávdagoat-terminologijja li ulmmen *Várijn 3* ja *Várijn 4* girijjn. Máhttá ávvudahttet oahppijt ja boahotá ávkken oahppijda juo dálla.

Jus oahppe galggi lávdagoaden idjadit, de oadtju vásádusájt gáktu adnet lávdagoadev ja hárrjidallat sosiála tjehpudagájt. Jus oahppe e galga danna idjadit, de la huoman lávdagoahte buorre tjáhkanimsadje ságastittjat vásádusájs álggoscávlås, ja gáktu I manojn liehket, ja tjadádit njuolgadusájt. Dánna lip moatte-láhkáj barggamin **fágajgasskasaj tiemáj**.

Jus la nievres dálkke, jali «dássjedis ájgge» de máhtti lávdagoaden láhkát ja gulldalit subtsasijt ja histávrrájt, spellat bræhttaspelajt jali memory, jali barggat báhkobánjkkakártájt ma tiebmáj gulluji.

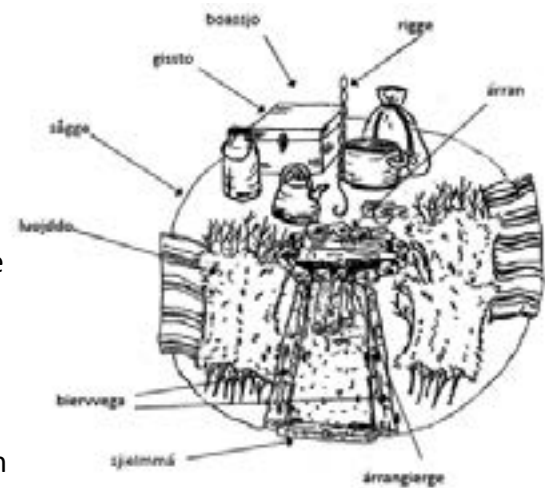
ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Válde plánsjav *Lávdagoaden*, ja ane dav viehken gå árbbedábálasj Lávdagoadev/tjubugav tsaggabihtit, jali ádääjggásasj lávdagoadev aluminiumstákkaj.

Válde fáron báhkobánjkkakártájt, bræhttaspelajt ja báhkooahp-pamkártájt.

ULME: OAHPE GALGGI

- dábddát vehi gáktu árbbedábálasj lávdagoahte I anon
- adnet gielav duon dán dilen
- oahpástuvvat muhtem lávdagoahte bágoj
- ságastallat fágajgasskasaj tiemáj ja oadtjot praktihkalasj átsádallamijt ma li tjanádum dajda
- gulldalit histávrrájt ja subtsasijt sámegiellaj

DÅJMA/TIEBMÁ

Dállit

Gå galggap dállit, de máhttep ságastit majt dárbahip gå galga dáláv tsahkkidit. Máhttep vuosedit dav man birra ságastip jali viedtjat dav ja vuosedit. Dan láhkáj dádjadi oahppe buorebut majt miejnnip.

Gæhttjala aktiviserit oahppijt gatjálvisáj sámegiellaj. Gærdo gatjálvisájt moaddi. Gehtja oajvvadusájt ruvton oalgesbielen. Gatjáda dajt sæmme gatjálvisájt dárogiellaj dárbo milta.

Konkrehtta dállåbarggo máhtta liehket tjoahkkit oahppij juohku-sav dállitjit. Dánna máhtta kombinerit praktihkalasj dájmajt giella-hárjjidallamij, ja sæmme bále dibddet oahppij oadtjot åtsådallamij mij gullu **fágajgasskasaj tiemájda**. Gatjáda oahppijs majt dárbahip gå galggap dáláv tsahkkidit, ja gáhttjot viedtjat dajt. Dibde oahppijt subtsastit majt li viedtjam. Luondulasj la manjela bagádallat ja hárjjidallat praktihkalattjat gåktu dállåsajev dahkat ja gåktu oadtjot dáláv buolátjit, ja ij ietjas vahágahttet (*álmuk-varresvuohka ja iellemrijbadibme*). Sæmme bále máhttep oahppijda oahppat luonndodájdov (dállit ieme dállåsajev, ij dássjev biejsstet luondov, usjudallat vaj ij buollá, gáhttit vahágahttemis) ja ságastit njuolgadásájs gåktu dáláv tsahkkidit. Dánna lip *guoddelis åvddånime ja demokratijja ja guojmmeviesátvuoda* baktu. Máksa máhtta liehket márfijt dálån basset.

Dát dállådahkamus máhtta aj doajmmat praktihkalasj oassen luonndobálggån (gehtja ienebu 34. bielen).

Váffala majt dálån basá li riek njálge! Base astos, ja ale ilá dállit vaj váffala buolli. Gåvvå: Edel Monsen

ULME: OAHPE GALGGI

- loahppat bágojt majt dárbahip gå dállit
- gulldalit, dádjadit ja adnet álkkes dállå gárgadisájt
- ságastallat fágajgasskasaj tiemájs ja oadtjot praktihkalasj åtsådallamij mij gullu dajda

Ájggeguovdelis bágo: Gehtja gåvvå báhkolistan 6. bielen girjen jali *Ålggokåvllå*-plånsjan.

Ájggeguovdelis gárgadisá:

- *Majt dárbahip gå galggap dállit?*
- *Mij dárbahip giergijt, biessijt, muorajt ja rissijt.*
- *Máhtá gus viedtjat ...?*
- *Gut vissjá viedtjat ...?*
- *Visjá gus viedtjat ...?*
- *Gut máhtta ...?*
- *Mån visjáv.*
- *Mån iv visjá.*

ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Álggokávlá tijmmaplánav jali gárvidusáv tiebmábæjvváj (biejviida) viertti tjáledit, laminerit ja gatsostit dállásaje lahka mij la luondulasj tjáhkanimsadje. Tijmmapládna máhtta liehket sámegeiellaj ja dárogiellaj.

Viertti gatsostit *Dállit-* ja *Álggokávllá-*plánsjajt ja báhko-listav *Læjrrasaje bargo ja dájma vuonajn* vaj æjgáda gudi sihti oassálasstet vuojni, ja oahppe ja áhpadiddje aj.

Jus lihpit oajvvadam vuorrasap oahppe galggi dramatiserit subttasav *Bárråmbáddå nuorregátten* ja ávddånbuktet nuoramusájda, de la ávkálasj låhkåt ja ságastit subttasasa birra oahppij juo ávdån, vaj oahpástuvvi sisanujn.

DÁJMA/TIEBMÁ

Læjrrasajen

Madi lip dállågátten tjoahken, de máhttep ságastit ma gávnnuji læjrrasajen, gånna hivsik la, gåssta máhttep tjátjev viedtjat jnv. Ságastallama máhtti boahdet luondulattjat, jali doajmma mij la juo gárvedum. Guovtes ja guovtes máhtti ságastallat, jali smáv jali stuoráp juohkusijn.

Máhttebihtit aktiviserit oahppij gielalattjat ja gatjálvisájt buktet sámegeiellaj. Gærdo gatjálvisájt moaddi. Gehtja oajvvadusájt ruv-ton oalgesbielen. Gatjáda sæmme gatjálvisájt dárruj jus la dárbbu. Læjrrasajen la aj luondulasj áhpadit oahppijda **gájjkásasj riektáb**. Jus lihpit juo ságastam dan birra klássalanján (gehtja 5. dahkamusáv), de hiehpá gærddot ja gæhttjalit majt oahppe mujtti.

ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Adnit báhkobánŋkakártájt gieda ávdån ja adnit dajt gaktu l ávdebut tjielggidum. *Álggokávllá-*plánsija máhtta aj liehket ávkálasj viehkenævvo.

ULME: OAHPE GALGGI

- máhttet bágojt dajs ma læjrrasajen
- ságastallat fágajgasskasasj tiemájs ja oadtjot praktihkalasj átsådallamijt ma gulluji dajda
- gulldalit, dádjadit ja adnet álkkes gárgadisájt læjrrasajes

Ájggeguovddelis bágo: Gehtja gávva báhko-listav girjen 6. bielen jali *Álggokávllá-*plánsjan.

Ájggeguovddelis gárgadisá:

- *Mij la dát?*
- *Ma li dá?*
- *Mij/ma la/li læjrrasajen?*
- *Læjrrasajen la/li ...*
- *Subtsasta majt vuojná*
- *Gånna l div tjubuk/låvdagoahte?*
- *Makkár bájno l danna?*
- *Gånna l hivsik?*
- *Mujte val giedajt bassat!*
- *Dålla l bárråmbáddå!*
- *Majt dån bårå?*
- *Mån båråv ...*
- *Majt dån sidá?*
- *Mån sidáv ...*
- *Gijto biebmajs!*
- *Viehkedaste muv*

DÅJMA/TIEBMÁ

Vuossan

Madi tjáhkudallap lávdagoaden/tjubugin jali dállágáttén, de máhtteš ságastit ma li vuossan. Ságastallama máhtti boahdet luondulattjat, jali doajmma mij la juo gárvedum. Guovtes ja guovtes máhtti ságastallat, jali smáv jali stuoráp juohkusijn.

Máhtá oahppijt aktiviserit gielalattjat ja gatjálvisájt buktet sámegeiellaj. Gærdo gatjálvisájt moaddi. Gehtja oajvvadusájt ruvton oalgessielen. Vuossa aktan dárbbagij la buorre vuodo ságastallamij. Ráhtti vuossas avtav dárbbagav ájgen ja gatjáda mij la dat, makkár bájnno l danna jnv. Gatjáda sæmmi gatjálvisájt dárogeiellaj jus la dárbbi.

Báhkobáññkakártá jali *Álggokávllá*-plánsja máhtti doarjjan jus nágin oahppijs dárbbi.

ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Gárveda «illustrasjávnnávuossav» gánná li dábálasj dárbbaga gá galggi mannuj biejev jali idjadittjat. Ane aj báhkobáññkakártájt ja *Álggokávllá*-plánsjav gieda ávdán.

DÅJMA/TIEBMÁ

Luonndobálges

Dát la praktihkalasj ja fágajgasskasasj doajmma masi ienemusá oahppijs ávvudalli. Dájmaš viertti gárvedit buoragit juo ávdán. Oahppe barggi juohkusijn (3-4 oahppe juohka juohkusin) ja vierttiji aktan barggat gá tjoavddi duov dáv dahkamusáv. Luonndobálges (natursti) máhtá tjadáduvvat dássju teorehtalasj dahkamusáv, jali kombinasjávnná teorehtalasj ja praktihkalasj dahkamusáv.

Buojkulvissan praktihkalasj dahkamusá: sarrit gáhpádievav, áhtsát 5 mierredam giedjega, páhkkit vuossav, sájggárav vuollat jali tjoahkkit «dállámuorajt» ja tsahkkidit dáláv. Máhttelis la aj fysalassj hássstalusájt, buojkulvissan guohtsat gierge nali, gahppadit jágátja badjel, starjjat (balansere) duoge nanna jali suogñat muora vuolev mij la lággam. Oahppamulme, bágo, moalgedime ja gárgadisá báhti sisanos ja gáktu gárvvidus tjadáduvvá, dánná l dássju máhttelis juo ávdán ságastit gájjkásattjat.

Mujte: praktihkalasj dahkamusá gájbbedi ienep ressurspersávnájt gá dájmaš tjadádhpit. Ihkap diján li æjgáda jali ietjá berraha gudi sihti viehken muhtem pástajn?

ULME: OAHPE GALGGI

- máhttet bágojt dajs ma gávnnuji
- letjasa vuossajn
- gulldalit, dádjadit ja adnet álkkes gárgadisájt ietjasa vuossa birra hárijjidalat rádjat ietjas vuossa sinna ja vuossa birra
- oadtjot praktihkalasj átsádalla-mij mij gullu fágajgasskasasj tiebmáj *álmukvarresvuoha ja iellemrijbadibme*

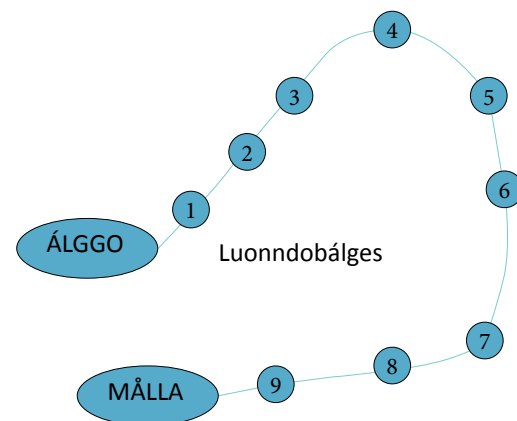
Ájggeguovddelis bágo: Gæhttjat gávvá báhkolistav girjen 6. bielen jali *Álggokávllá*-plánsjan.

Ájggeguovddelis gárgadisá:

- *Ma li dá?*
- *Mij/ma la/li læjrrasajen?*
- *Læjrrasajen la/li ...*
- *Subtsasta majt vuojná læjrrasajen.*
- *Gánná l div vuossa?*
- *Makkár bájnno l danna?*
- *Mij la div vuossan?*
- *Ma li div vuossan?*
- *Vuossan la/li ...*
- *Le gus dujna ...vuossan?*
- *Muv vuossan li fáhtsa, hullo-gænsis, hullobávsá, oadem-vuossa, niesste, nijbbe, gukse ...*

ULME: OAHPE GALGGI

- aktan tjoavddet duov dáv dahkamusáv
- hasodit ietjasa fysalassj, gieelalattjat ja sosialalattjat
- adnet gielav duon dán aktijvuodan
- dábdát/máhttet láttij/skáltjoj/guolij namájt

Gárvedit ja tjadádit luonndobálggáv (natursti) boahdá dassta gáktu oahppijjuogos la biejadum tjoahkkáj. Jus divnajn oahppijn juohkusin la sámegiella, máhtti divna diedo ja bagádusá liehket sámegiellaj, valla e máhte ilá gássjela liehket. Oahppijjuohkusijn gánná muhtem oahppijn la sámegiella ja iehtjádijn ij la, máhttá dahkat dahkamusájt/bagádusájt dárogiellaj ja sæmmi sámegiellaj. Juohkusa ma aktan barggi vierttiji liehket «rájnna» giellajuohkusa, ja sámegieloahppe vierttiji oadtjot ietjasa dahkamusájt ja bagádusájt sámegiellaj. Praktihkallattjat máhttá tjoavdeduvvat jus dahkamusárkajn la sámegiella árka nuppen bielen ja dárogiella vas nuppen. De máhtti åhpadiddje/viehkke álkkesláhkáj hiebadit dahkamusájt duon dán juohkusij gá árkav jårggála.

ÅVDDÅBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

TjuovvusiIn *Vuonajn 1* girjen gávna oajvvadusájt dahkamusájda majt máhtá luonndobálggán (natursti) adnet. Dahkamusájt hæhttu hiebadit dan sadjáj gánná galggabihtit liehket, valla mijá oajvvadus máhttá liehket buorre álggo. Buorre I laminerit dahkamuskártájt ja duov dáv majt galggabihtit álggon adnet.

DÅJMA/TIEBMÅ

Biebbmo

Idedisbiebmo

Bårråmbåddå

Gasskabiejvve

Iehkedisbiebbmo

Olmåivákke skåvlån la agev 9. klåssa åvdåsvåsståduos málesti divnajda gudi oassålassti ålggokåvlån. Vuostasj biejeve I dábålattjat «mannomåles», ja divna gudi oassålassti vålldi malesåbnnasijt manjen, ja de gárvedi 9. klåssa biebmojt. Nuppe biejeve de skåvllå mákså biebmojt. Gå lip nuorregåtten, de dábålattjat málestip guoles: guollegåhkojt, bassest guolev, guollejuptsav jali guollegratenjav.

Småvskåvlån máhttå aj mijån liehket biebbmo tiebmån. Máhttep sågastit dajs biebmojt majt båråp ja ihkap ietja gárvedit idedisbiebmov, lunsjav jali iehkedisbiebmov.

Tjoahkkim lip muhtem ålkkes biebbmobagådusájt majt máhttebihtit adnet jus hålijdihpit russtit biebmojt nuoramus oahppij siegen. Ulmutja agev lijkkuji varås svelajda, váffalijda jali gåhko majt dålån baså. Bagådusájt gávna [dånna](#). Ihkap sihtabihtit gæhttjalit biebmov dat «sålhte åhkkaris»? Guolle I buoremus gå la varås ja dalåga vuossja jali baså fiervån. Jus lihpit duosstela, de javlli juohkka ielle mij fiervån gávnnu li bårådahte, duola degu dåkke, dåra, nårdågiså, gehtsulagå, skåltjo, gåjttsaskåltjo, ja dåggelåffå. Gávnnuji moadda næhttabiele diejoj ja inspirasjåvnåj.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat bågojt ja ålkkes gårgadisájt ma gulluji båråmijda
- oadtjot praktihkallasj åtsådallamijt ålkkesláhkáj biebmojt russtit luondon
- sågastallat biebmojt ma lahkusis båhti Ja guoddelis åvddånahthemav

Åjggeguovddelis gårgadiså:

- *Makkår biebbmo li duv vuossan?*
- *Mujna li ...*
- *Le gus nælggomin?*
- *Le gus ...?*
- *Lev./lv la.*
- *Majt sidå?*
- *Mån sidåv ...*
- *Sidå gus ...?*
- *Sidåv.*
- *Majt jugå?*
- *Mån jugav ...*
- *Majt bårå?*
- *Mån båråv ....*
- *Lijkku gus ...*
- *Mån lijkkuv*
- *Råja munji ...*
- *Gijtto biebmojt!*
- *Varrudagå!*
- *Buoris! Hivås!*
- *Æjvvalip vas!*

>>>

Bårádahttijn máhttep ságastit makkár biebmom ja nieste li manen, jus lip gájkkmámin jali nælggomin, majt sihtap bárrát ja juhkat jnv. Dási máhtti juo gárvedum dahkamusá, jali ságastallat gå la luondulasj. Buvte gatjálvisájt majt oahppe gæhttjali vásstedit.

Nuoramusájda máhttá liehket buorre gullat gatjálvisájt sáme-giellaj ja dárogiellaj. Gærdo sáme-giellaj ávdvdál gå dárbbom I gatjáditi dárogiellaj. Gehtja oajvvadusájt ruvton ávdeþ bielen. Oahppe e dárba oahppat divna gárgadisájt dálla, valla dábddát gatjálvisájt ja vásstedit álkkes bágoj.

Læjrrasajen la állu sjávot ávdvdál gå oahppe smaredi. Gå li badjánam, de la biebbmo divnajda. Idedisbiebbmo májsstá buoremusát álggon. Gávva: Edel Monsen

DÅJMA/TIEBMÁ

Lávllaga ja stága

Miján la agev lávllom- ja stáhkambáttá sæhkálakkoj gå lip álggoscávlán. Moattes oahppijs lijkkuji stáhkamtijmajt, ja vuorrasamos oahppijn la ávdásvástádus stáhkát ja hávsskudallat nuorabuj, álggoscávlá suohttasamos dáhpádus. Dakkár dájmajt viertti juo gárvedit ávdvdál álggoscávlá.

Mijá skávlán juohkep gasskadáselijt- ja/jali nuorajskávláoahppijit juohkusijda. Oasse ávdvdábargos ávdvdál gå mannap álggoscávláj, galggi juohkusa gárvedit dájmajt massta sihti ávdásvástádusáv válldet ja tjadádit smávskávlájn. Javllap juohkka juogos viertti gárvedit binnemusát 3 sierra dájma ma galggi vihpat birrusij 45 minuhta tjoahkkáj.

ULME: OAHPE GALGGI

- gielav adnet duon dán aktijvuodan
- oassálasstet dramatiserimin jali liehket gulldaliddje gå nuppe dramatiseriji
- hasodit ietjas duon dán láhkáj, buojkulvissan fokuserit ja mujttet bágojt/moalgedimijt
- aktan barggat nuppij ja ávdásvástádusáv válldet juogodahkamusájn
- oahppat muhtem sáme lávllagijit

Jus ij la máhttelisvuohta segadit álldarijt nav gáktu mij, de máhtti áhpadiddje ietja gárvedit ja tjadádit muodugasj dájmajt.

Gáktu organiseri ja gárveda bohtá dassta man állo oassálassti, ja gáktu oahppejuogos la biejadum tjoahkkáj mij gullu álldarij ja giellaj. Juohkusin gánná li dássju oahppe gudi sámásti, máhtti divna stáhkusa, lávllaga ja dájma sámegiellaj jali oasse sámegiellaj. Segadum juohkusijn vierttiji sámegieloahppe oadtjot sæbrrat stáhkusijda ja dájmajda «dáj nuppij» siegen. Sámegielláhpaididdje máhtti ihkap gárvedit avtav jali ienep dájmajt ma divna tjadáduvvi sámegiellaj, oahppe aj gænna ij la sámegiella.

Subtsas *Bárrámbáddá nuorregátten* la ádásis tjáledum ienjils subtsasis *The little red Hen*. Subtsasav gávna [dáanna](#). Dát hiehpá buoragit oahppijda gasskadásen Jali nuorajdásen gá galggi dramatiserit ja hárijidallat smávskávlá sámegieloahppijda.

Dij ietja vierttibihitit árvustallat gáktu tjalmostahttebihitit sámegiellav dáj stáhkusij- jali dájmaj báltáj. Sámegieloahppe gasska- ja nuorajdásen máhtti jus sihti lávllot sámegiellaj, jali stáhkat álkkes giellastáhkusijt smávskávlá sámegieloahppij siegen. Máhttelis la árvustallat náv: jus oahppe li arvusmahttám fágajn ja giellajn álles biejev, de máhtti dá stáhkambáltá liehket «friddja- báltá» gánná sosiálatattjat la ájnna sabbo giellaoahppamis.

Juohkusin gánná li dássju oahppe gudi sámásti, máhtti divna stáhkusa, lávllaga ja dájma sámegiellaj jali oasse sámegiellaj. Segadum juohkusijn vierttiji sámegieloahppe oadtjot sæbrrat stáhkusijda ja dájmajda «dáj nuppij» siegen. Sámegielláhpaididdje máhtti ihkap gárvedit avtav jali ienep dájmajt ma divna tjadáduvvi sámegiellaj, oahppe aj gænna ij la sámegiella.

Oajvvádušá ietjá stáhkusijda ja dájmajda ma hiehpi giellahárijidusájda ja gielladámajda: *Tante-Knute*, *Kima stogos*, *Slá pá ring*, *Biernna oadá*, muorjijt tjoagget, subtsastallambáddá, kaste kubbb, gilpe, *Sisten*, *Stiv heks*, *Hádja bohtá*, *Rødt lys*, *Bro*, *bro brille*. Dánna li muhtem dábalasj stáhkusa ja dájma majt hiebada vaj máhttebihitit adnet giellahárijidusájn:

Hádja bohtá

Dánna máhttá álkkes hiebadimij dahkat dav oahpes stáhkusav ietjá stáhkusin:

Stájnár bohtá stáhkusin máhttá buojkulvissan hárijidallat jali gærddot guolij namájt (buojk. *jáddi*, *sájdde*, *háhka*, *ræhkka* jnv. Bivddet stáhkusin máhttá sæmmiláhkáj hárijidallat tjáhtjeláttij majt máhttá «bivddet» (buojk. *skákle*, *skárffa*).

Kima stoagos

Dát la mujtostoagos majna dâhkki bágojt oahppat/gærddot, ja sæmmi bálttá hárijidallat visuálla mujtojt.

Dála l oajvvadus mij hiehpá juohkusij 3-6 oahppij: Bieja muhtem báhkobánŋkakártâjt jali muhtem fysalasy dingajt, duola degu muorraskuolkáv, giergev, nijbev, bastiv, gâhpáv jnv. tjâhkkâhim-vuoládisá nali. Madi ienep kártâ jali dinga, dadi gássjelabbo sjaddá. Vuoseda substantijvajt, javla bágojt ja gærdo desik divna máhtti dajt bágojt.

Rája oahppijit viegatjit, madi li viehkamin gádoda avtav kártâjs jali avtav dingajs. Gâ ruopptot bâhti, de galggi javllat dan substantijva sámeziel namáv mij gâhtu. Sån gut vuostak nahká, oadtju iesj válldet avtav dingav nuppe vuorruj. Jus dinga málssu sajev, de sjaddá gássjelabbo. Målso muhtem bágojt gâ li 3-4 vuoro mannam.

Fiervvástafæhtta

Dát la hárijidallat aktisattjat ja gielajn hárijidallat sæhkálakkoj. Oahppe duot dát klássas, nielje juohkka juohkusin. Gæhttjala varierit álldara ja máhtudagá milta gâ juogeduvvi. Stafæhtta l moattet praktihkalasj dahkamusás.

Juohkka juogos oadtju niellja dahkamusá. Akta tjuorgga juohkka dahkamusoaassáj.

Vuostasj hárijidallamin galggi oahppe viedtjat niellja mierredum objevta læjrrasaje lahkusin. Buojkulvis vuossa, tjieskas, duolbbis giergge ja stihka. Åhpadiddje vaddá bagádusáv divna juohkusijda sæmmi bále. Juohkka juogosguojmme galggá tjadádit avtav dahkamusáv juohkka hárijidallamin. Juohkka juohkusa duogen la juohket bargov gasskasa ja gávnnat gâktu galggi dahkamusáv tjoavddet. Danen la ájnas divna gulldali bagádusájt, ja divna dádjadi majt dahkamus sihtá javllat. Ulmme l riehta objevtajt viedtjat, ja jus hálijdihpit, de máhttebihtit gilpustit ja ájgev válldet.

Nuppen dahkamusán galggi oahppe tjuorggat 4 objevta ma gulluji tiebmáj, duola degu Vanttsa, návste, jielle, ja fiervvá. Máhttá hiebadahttet jali dahkat dahkamusáv gássjelabbon gâ duoddi adjektijvajt. Dánna aj oattjo bagádusájt sámeziellaj. Divna oahppe juohkusin galggi tjuorggat avtav objevtav guhtik, ja oahppe sjiehtadi juohkusin majt guhtik galggá tjuorggat. Válde manen bájnnohlianájt ja árkajt, jali tussjajt ja minitáblutjav juohkka juohkusij masi máhtti tjuorggat. Ulmme l tjuorggat riehta objevtajt, juogu riehta stuorrudagájn, jali riehta bájnoj.

Jus sihtá de dâhkki ienep dahkamusájt válldet manen. Dála li muhtem oajvvadusá:

1. Oahppe galggi gávnna 8 sierralágásj skáltjojt fierván ja máhttet nammadit binnemusát 4 dajs. Dánna juohkusa máhtti oadtjot gitta niellja duoddetjuorga jus máhtti namájt divna 8 skáltjojda.
2. Oahppe galggi máhttet 4 nuorreguolij namájt.
3. Oahppe galggi máhttet 4 tjáhtjeláttij namájt.

Báhkostafæhtta

Dát la doajmma gánná oahppe oahppi/gærddu bágojt, ja sæm-mi bále mujtov hárrjidalli. Oahppe smáv juohkusijda juogeduvvi, 3-4 oahppe sæhkálakkoj. Dáhkki aj mañen válldet ávddáskávllá-mánájt jus li fáron.

Olmmaívákke skávlán oadtju 4. klássaga ávdásvásstádusáv áhpa-dit ávddáskávllá oahppij, 1. 2. ja 3. klássa muhtem mierredum bágojt. Bágo majt galggi oahppat máhtti liehket duola degu nuorreguolij, tjáhtjeláttij ja skáltjoj namá, jali bágo gávvábáhkolissta girjen. Oahppe 4. klássa vierttiji dáv skávlán gárvedit.

Oahppe gudi li oadtjum liehket «áhpaddjen» tjuottjadi duob-beli juohkusijs gudi tjuodtju rájddon. Sij máhtti adnet «jukselap-pe» vaj bágojt mujtti. Juohkka juogos manná avta oahppe lusi 4. klássa guhti sidjij galggá oahppat avtav bágov sámegiellaj. Gá sijá mielas máhtti bágov, manni áhpaddje lusi gut máhtta sámegiellav, ja javlli bágov sámegiellaj (ja mij la dárogiellaj). Dan mañela tjuottjadi rájdo mañnelij, ja válljiji ádá oahppev avtajn ádá bágujn gá la vas sijá vuorro. Dánna l ájnas jus li nágin állessjattuk gudi gæhttji juohkusij badjel vaj i duojkke sjatta, ja doarjjan dajda nuorra «áhpaddjijda».

Land art/Dájdda luondon

Oahppe galggi dájddagijt dahkat ábnasijs majt luondon gávnni. Sij máhtti buojkulvissan gáváv jali skulptuvrav dahkat. Máhtti aktu barggat, guovtes ja guovtes jali smáv juohkusijn. Gávva jali skulptuvrra majt dahki galggá tjanáduvvat álggóskaavlá tiebmáj. Gá li gærggam de máhtta juohkka oahppe/juogos giehttot dájda nuppijda majt li dahkam. Sij sámásti nav álov majt máhtti madi subtsasti.

Internehtan máhttebihtit gávnna moadda arvusmahttem bieles ja buorre buojkulvisájt ednam dájddaj. Buorre l vuosedit oahppijda muhtem buojkulvisájt ávddál ávddáskávllá álggá, vaj oadtju inspirasjavnáv ietjasa dájdda bargojda.

Tsabmamstoagos

Oahppe tjuodtju biráldahkan. Áhpaddje válldá fáron báhko-oahppamkártájt jali gávájt juhtusijs ja/jali láttijs ma li dagádum, judos- ja láddeplánssja vuodon. Oahppe válldá kártáv jali gáváv. Jus gávva l buojkulvis *stormåse*, de galggá oahppe tsamádit: *Mån lav stuorskávllé* lagámus oahppáj oalgesbielen, ja nubbe vas tsamát dáv vijdábut oahppáj ietjas oalgesbielen. Náv joarkká desik mañemus oahppe l oadtjum gullat gárgadisáv, ja dav de tjavga javllá. Sjattaj gus dat sæmme gárgadis majna álgijda?

DÅJMA/TIEBMÁ

Sáme bájkkenamá

Luonndonammadusá ja sámé bájkkenamá li ájggeguovddelísá divna gálmá **fágajgasskasaj tiebmáj**. Jus lihpit ságastallam dán birra dahkamusájn 17 ja 18, de hiehpá gærddot madi lihpit álggon. Jus ehpit la ájn dahkamusáj állim, de huoman máhttebihtit fágajgasskasaj tiemájt vuodon gá ságastallabihtit (gehtja oajvva-dusájt dahkamusájn 17 ja 18).

Sáme bájkkenamájn gávnnuji állo diedo luondos ja kulturhis-távrrás. Válde oahppijt manen váttásájt læjrrasaje lahkusin ja gáhtjo sijáv gávnnat duov dáv luonndnammadusáv, buojkulvissan *njárgga, várre, jáhká, fiervvá ja luokta*.

Jus gávnnuji subtsasa ma gulluji duon dán bájkkenammaj, de máhttebihtit dajt oahppijda subtsastit. Buorre l jus oahppe bessi imájdallat gáktu ja manen sámé bájkkenamá li oadtjum jur dav namáv.

Muhtem oahppijda ihkap la juo muddo kártav oahppat. Máhtti buojkulvissan oahppat nuortta l agev bajás kártan. Ihkap muhtema máhtti lāhkāt bájkkenamáj ja gávnnat kártan sajijt ma li lahkusin? Ihkap muhtema máhtti dālkku kártav ja gávnnat gānnā li miehtse, váre, jalga, vākke ja jāgā?

ÅVDDÅBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

Válde fáron kártav dat bájkkes gāsi galggabihtit. Kártan vierttiji sámé bájkkenamá. Jus ij gávnnu kártta sámé bájkkenamáj, de máhttebihtit ietja sárngot álkkes kártav. Guoradalá jus gávnnuji subtsasa ma bájkkenamájda gulluji.

DÅJMA/TIEBMÁ

Nuorreguole

Válde oahppijt manen guollitjit vantsajn jali gáttes. Dibde oahppijt hárijidallat álkkes dahkamusáj ma gulluji guollimij, duola gáktu juvsujn guollit, svitjujn, málssot vuokkav jali suhkat. Dánna oahppe gærddu bágojt majt li ávdutjis oahppam (buojk. *vanntsa, suhkat, oaggot, svihtjo*) ja oahppat ádá bágojt (buojk. *jukso, vuogga, viermme, guollit, ájro*).

Jus oadtjobihtit guolijt, máhtti oahppe slájajt mierredit. Gærdo namájt sámegiellaj moaddi. Manjela máhttebihtit guoradallat hámiyt, bájnoyt ja ietjá dābddomerkajt. Sámástihtit madi dájna barggabihtit.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat muhtem mierredum bájkkenamáj
- oahppat muhtem luonndonammadusájt (buojk: *suoloj, jáhká, njárgga, várre, fiervvá, vuodna*)
- oahpástuvvat kártajn
- diehtet sámé bájkkenamá li kulturmujo ja ságastit majt da merkahi (*demokratijja ja guojmmeviesátvuohhta ja guoddelis ávdđānibme*)
- diehtet gáktu luonndonammadusá ja bájkkenamá máhtti sijáv viehkedit vaj diehti gānnā li luondon (*álmukvarresvuohhta ja iellemrijbadibme*)

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat duov dáv nuorreguolle tjerdav
- ságastallat luonndoressursajs ja biebmōjs lahkusis
- oahppat ietjasa átsādallamijt mij gullu guollimij ja guollimvædtsagijda
- oassálasstet álkkes bárrāmusájda bájkálasj álgoábnnasijs
- oahppat manen la ájnas gádjomvestajn
- oahppat sámegiēlbágov gádjomvæssta

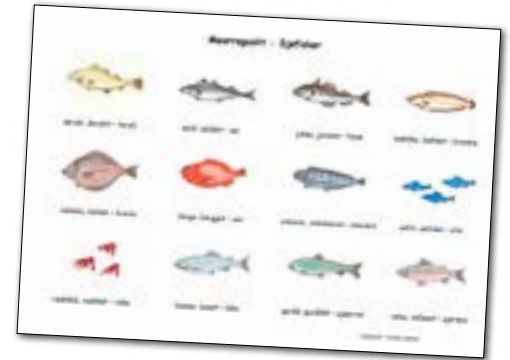
Jus ehpit besa nuoramus oahppij siegen guollitjit, de ihkap máhttebihtit «rávvit» ietjá klássajs jali állessjattugijs gudi li guollim?

Guolijs máhtá basset jali vuossjat dálå nanna jali primusijn, jali guollejuptsav vuossjat. [Dánna](#) gávna guollejuppsa bagádusáv.

ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Válde fáron guolleplánsjav, guollevædtsagijt ja gádjomvestajt. Sjiehtada luojkkat vantsav juo ájge bále. Ájnas la juo ávdån guoradallat makkár gájbbádusá gulluji sihkarvuhtaj.

Ságasta vanntsa sihkarvuodas, ja manen gádjomvæssta l ájnas. Oahppe vierttiji gárvvunit nuorráj. Jus ij la máhttelis mannat guollitjit vantsajn, de máhtti oahppe oadtjot gæhttjalit svitjujn guollit gáttes.

DÅJMA/TIEBMÁ

Sjatto ja giedjega

Sjatto l tiebmá mij álggoscávlån buoragit hiehpá, ja duodden la ájnas mij gullu **fágajgasskasaj tiemájda** ja guovdásj árvojda fáhkaj sámeigiella nubbengeiellan (gehtja aj 7. kapihttalav áhpadiddjibagádusá dábálasj oasen).

Vádtst ullárájen «bivdátjit» sjattojt ja ietjá giedjegijt. Adnit sjaddoplánsjav ja floráv vaj máhttebihtit sjattoj tjerdajt mierredit. Áhpadiddje máhtá oahppijda vaddet diedojt muhtem sjattojs. Lågá ja subtsasta sámeigiellaj ja dárogiellaj. Ihkap li oahppe válljim muhtem sjattojt ma li anedum álmukdálkudimen?

Gávnabihtit sjattojda namájt sámeigiellaj ja dárogiellaj? Vállji 5-6 sjatto majt mañen válldebihtit. Buorre l sjattojt dæbttjot vaj gájkki ávddål gå biedjabihtit kontaktpahppárij. Skávlån máhttebihtit dahkat sjaddovuosádusáv. Dát la dahkamus mij vas boah-tá gasskadásen, valla ienep sjattoj.

ÁVDDÁBARGGO/ÁHPADIMNÆVO

Válde fáron kladdegirjev gási máhttebihtit sjattojt dæbttjot, ja garrasap árkajt A5- jali A6-stuorrudagájn, skárjáv ja kontaktpahppárav.

Válde fáron duov dáv sjaddoplánsjav ja ihkap aj floráv.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat muhtem nuorregátte sjattoj namájt
- ságastallat tjerdaj moattevuodas ja luonndoressursajs (*guoddelis ávddånibme*)

DÁJMA/TIEBMÁ

Muorje

Miján ij la sierra tiebmá ja oahppoulmme muorjij namáj *Vuonajn 1* ja *2* girjijn, valla *Vákkijn 1* ja *2* girjijn. Jus diján la álggoscávlá tjavtjajt ja vallje muorjijs læjrrasaje lahkusin jali skávlån, de la huoman luondulasj mannat muorjijit. Oahppe máhtti gærddot muorjij namájt majt li ávdutjis oahppam, ja oahppat ádå.

Muorje li lahkusis (kortreist) ja lasje ja njálge li, ja duodden la álggon váttstajit buorre rubmahij. Dánna lip vat **fágajgasskasasj tiemáj** baktu.

Gå lihpit muorjimin, de máhttebihtit muorjijit buojk. syltaje jali stállogahpaj. Makkár muorjeslája gávnnuži danna gånå lihpit? Guoradallit duov dáv dagnasav ja muorjev, ja buohta-stahttit sieradusájt ja jus li muoduga. Dibde oahppijt plánsjav milta mierredit muorjeslájajt. Gærdo nammadusájt sámegeiellaj moaddi vaj oahhpe dajt oahppi.

Manjela gå li muorjimin, de ietja máhtti sylltit. Jus lihpit ájå-dallam gáhkkit jali hávvarrávtsav iehkedisbiebbmon jali idedis-biebbmon, de la állu suohtas oahppijda bárråt syltajt majt li fierrum ietja suvllen jali hávvarrávtsa nali.

ÁVDDÁBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

Válldit manen muorjeskielojt ja ihkap muorjjetjuokánav. Plastpuvsaj sisi aj máhttå tjoagget jånåjt ja tjáhppismuorjijit. Jus sihtabihtit sylltit gå boachtebihtit ruopptot læjrrasadjáj, de la buorre aj válldet manen sáhkårijt ja lihtåtjijit låhkij. Válldit manen muorjeplánsjav jus la dárbbu. Bagádušå sámegeiellaj gávnnuži [dánna](#) tjuovvusin.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat bágov muorjje
- oahppat muorjij namájt
- dábdåt muorjjetjerdajt
- gærddot bánojt
- ságastit luonndouressursajs ja biebmoms lahkusis/kortreist mat (*guoddelis ávdånibme*)
- muorjijit (*álmukvarresvuohhta ja iellemrijbadibme*)
- oassåsstet álkkes biebmomt málesti bájkålasj biebbmo-ábnnasij

DÁJMA/TIEBMÁ

Skáltjo

Fiervå ij la dássju barggosadje guollårijda læhkåm, valla aj ståhkamsadje månåjda. Månå tjoaggin skåltjojt, gålggemuorajt ja ietjån majt gávnnin fiervån, ja ståhkin daj. Båndorsijdav dahkat giergijs ja gålggemuorajs, skåltjo slihturin, la árbbedåbålasj månåjståhkam merråsåme guovlojn.

Vålde oahppijt manen fiervvåj ja dibde tjoagget skåltjojt, gålggemuorajt ja ietjå «dávverijt». Galla sierralågås skåltjojt li gávnnam? Ane skåltjoplánsjav doarjjan ja tjadåda namájt. Dibde oahppijt ájådallat manen skåltjon li slihturij namå.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat skåltjoj ja slihturij namájt
- oahppat dålusj ståhkusij birra
- barggat sjuggeliså giellajienaj, bágoj ja njålmålasj subttasij

Subtsasta oahppijda båndorsijda stáhkusav. Maŋŋela oadtju oahppe máhttelisvuodav ietjasa båndorsijdajt dahkat. Dáv máhtti barggat aktu, guovtes ja guovtes jali smáv juohkusijn. Gå divna båndorsijdaj li gærggam, de máhtti oahppe nuppijt «båndorsijdajt guossidit». Dibde dav/dajt oahppijt gudi li båndorsijdajt dahkam subtsastit nuppijda ietjasa båndorsijdas. Jus la gássjel subtsastit, de máhtta åhpadiddje viehkedid gatjálvisáj.

Jus skáltjot, giergij ja gálggemuorajt maŋŋen válldebihtit skávlláj, de máhttebihtit dáv dájmaš gærddot klássalanján jali skávllásaljon.

ÅVDDÅBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

Gæhttjala jus máhttebihtit vuorrasap ulmutjav fáron oadtjot guhti stágaj båndorsijdav skáltjoš gå li mánnán. Ihkap sán máhtta oahppijda giehttot dán jali ietjá stáhkusij birra? Skáltjoplánssa máhtta aj viehkenævvon. Dån gávna dav [dánna](#).

DÅJMA/TIEBMÁ

Fierván

Fierván la máhttelis barggat fágajgasskasasj tiemáj *demokratija ja guojmmeviesatvuohŋa* ja *guoddelis åvddånibme*, valla viertti-bihtit ietja árvustallat makkár stuorrudagájŋ galggá bargaduvvat.

Váttse oahppij fierván. Ságasta majt máhtá gávnnat, buojkulvis skáltjo, fijna gierge, gálggemuora, smáv ielle giergij vuolijŋ – ja bálkudisá. Dánna hiehpá ságastit tjerdaš moattevuodajs ja bálkudisáš.

Gárveda oahppij «dávverijŋ bivdátjit», åtsátjit fijna giergijŋ, gálggemuorajt ja skáltjot madi lihpit fierván. Vállidit fáron puvsajt vaj máhttebihtit sæmmi báttå bálkudisájt tjoagget. Maŋŋela máhtti oahppe oadtjot dahkamusáv, dahkat vuosádusáv fierván, hiebalgis sadjáj læjrrasaje lahka. Gå oahppe li dahkam galbajt sámeziel namáj dajda majt li gávnnam, de máhtti gåhttjot ietjá klássajt vuosádusáv gehtjatjit. Oahppe máhtti dájda nuppij oahppijda vuosedid/guididit vuosádusá birrusin ja giehttot majt li gávnnam, ja majt gåhttjop dajt sámeziel. Jus vuorrasap oahppijŋ gåhttjohihtit, de la buorre gærddom sidjij.

Jus ehpit sidá vuosádusáv dahkat, de máhttebihtit «dávverijŋ» vállidet skávlláj. Dáppe máhttebihtit stáhkát daj, jali adnet dajt ábnnasin duodje tijmajda. Ietján máhttebihtit kollasjav jali mini-vuosádusáv dahkat.

ULME: OAHPE GALGGI

- oahppat skáltjoš namájt
- oahppat daj gávniš namájt majt fierván gávni
- oahppat sámezielbágoš návssste
- oahppat bágojt dajs majt návsssten gávni
- ságastallat kulturhistávrås ja gáktu ulmusj, birás ja sebrudahka vájkkudi nubbe nuppev (*demokratija ja guojmmeviesatvuohŋa*)
- ságastallat tjerdaš moattevuodas ja ruhtsebáلكkomiš (*guoddelis åvddånibme*)

Jus li vantsa, kája ja návsste dan guovlon, de la vuodnaguollim ja kulturhistávrrá luondulasj tiebmá. Mannit jus hiehpá avta návsste baktu (viertti juo ávdán sjehtadit æjgádijn) ja sága-stihtit majt oahppe máhtti danna gávnnat. Návssten vuorkudi guollimvantsajt ja guollimvædtsagijt, ja dábálasj li állo vædtsaga ja dárbbaga majt máhtta guoradallat danna. Tjielggi oahppijda masi vædtsagijt li adnám, ja ane aj nammadusájt sámegiellaj gå ságasta. Ep vuorde oahppe galggi dálla oahppat bágojt divna vædtsagijda ma gávnnuji návssten, dát la tiebmá masi vas máhttsap *Vuonajn 3*. girjen.

Gå li állim návssten gæhttjat, de máhtti oahppe oadtjot dahkamusáv majt galggi tjoavddet. Oahppijda 1. dásen la buoremus jus dahkamusájn barggi åhpadiddje siegen, ietján máhtti oahppe tjoavddet dáv aktu, guovtes ja guovtes jali juohkusijn 3-4 oahppij. Dahkamusáv gávna [dáanna](#).

ÅVDDÅBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

Válde fáron skálltjoplánsjav, fiervváplánsjav, skielojt jali ietján masi tjoaggi giergijt, skálltjot ja ietján majt oahppe fierván gávnni. Jus sidá oahppe galggi dahkat vuosádusáv fierván, de vierttibihhtit mujttet manjen válldet garra pahppárav, tussjajt ja plásstalummajt.

Jus la návsste læjrrasaje lahkusin, de ihkap sjaddá riek hávsskes doajmma dâhku mannat. Sjehtada návsste æjgádijn vaj oadtjohihtit guovladit návssten. Ihkap æjgát aj máhtta liehket ressursasa guhti máhtta giehttot návsstes, vantsas ja guollimvædtsagijs? *Vuonajn 3* plánsjajn gávnnuji stárffo ja návsste bágo. Ihkap muhtem oahppijda l dát ávkken juo dálla. [Dánna](#) dav gávna.

Fierván gávnnap smávva ja stuorra «dávverijt» degu dáv giergev dájna tjáppa vájmujn. Hámev ælla ulmutja dahkam, valla ganá ma li giergen sjaddam luondulattjat. Gávva: Edel Monsen

DÅJMA/TIEBMÁ

Lávllom- ja subtsastallambáddá

Tjoahkki oahppijt aktisasj lávllom- ja subtsastallambáddáj madi lihpit álggoscávlán, sæhkálakkoj ietjá klássaj. Juohkusin gánná li oahppe gudi sámásti, máhtti divna lávllaga sábmáj láveloduvvat. Subtsasa máhtti aj liehket sámegiellaj, valla dánna viertti gæhttjalit jus la dárbbu járggálit dárogiellaj.

Oahppijuohkusin mij la segadum máhtti lávellot sámegiellaj ja dárogiellaj, ja ij dagá majdik jus oahppe gænna ij la sámegiella oadtju gielav gullat. Buojkulvissan máhtti lávellot *Sugá sugá* ja *Guollelávlla* vaj oahpástuvvi lávellot sámegiellaj ja dárogiellaj.

Subtsasa máhtti liehket sámegiellaj, jali dárogiellaj, oasse sámegielas. Subtsastiddje máhtta adnet sámé bájkkenamájt, luonnonnammadusájt ja ájnegisbágojt sámegiellaj vajku subtsas la dárogiellaj. Ij majdik dagá jus oahppe gulli dajt sæmme subtsasijt sámegiellaj ja dárogiellaj.

ÅVDDÅBARGGO/ÅHPADIMNÆVO

Válde fáron nágin kopijjav Vuonajn lávellagijs. Åhtsit bájkálasj bávajt, subtsasijt ja histávrájt dálátjis ja dålutjis ma hiephi oahppijda subtsastit. Dán lávellom- ja subtsastallambáddáj máhtteihitit gáhttjot ressursajt gudi li smidá subtsastittjat. Ájnas la mujttet, subtsasa e galga ilá balldet mánájt, sisanov máhtta juo ávdán gæhttjat.

ULME: OAHPE GALGGI

- gulldalit lávellagijt
- oassálasstet lávellomijda
- gulldalit bájkálasj histávrájt ja subtsasijt

Geldulasj subtsasa massta ballá máhttep álu tjadnat fiervváj, návstijda jali nuorráj. Ihkap gávnnu subtsas dán návstes massta ballá? Návste tjuodtju dálke vuosstij Ulisuolu alusjbielen dan tjáppa lvguvuonan.

Gávvá: Toril B. Lyngstad